

**УСПОСТАВЉАЊЕ ДИПЛОМАТСКИХ ОДНОСА ИЗМЕЂУ
КЊАЖЕВИНЕ СРБИЈЕ И СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА
1881.**

Србија је изборила аутономију у оквиру Отоманске Царевине 1830, али су турске трупе повучене са њене територије тек 1867. У настојањима стварања балканског савеза око књаза Михајла, 23. септембра 1866, потписан је савез за заједничку сарадњу између Србије и Црне Горе. Књаз Црне Горе Никола сматрао је да је овај »уговор врло неодређен и да нам довољно не гарантује смјернице за будућност«, за коју је »готов да се одрече престола у корист књаза Михајла«. Црногорски војвода Мирко тражио је од Милана Пироћанца да Србија одмах пристане на склапање војног савеза за коначни обрачун са Турском. Србијанска влада није у то вријеме била за такав савез, јер се бојала интервенције Аустро-Угарске, већ за уговор »који убудуће треба да координира односе Србије и Црне Горе у правцу заједничког иступања против спољних непријатеља«. Пироћанац је у извештају влади Србије писао да је овај »уговор прва етапа на путу братског зближења двије српске државе«.¹

У току 1867. у Београду је прихваћен предлог Бугарског револуционарног комитета о стварању »Југословенског царства« са кнезом Михајлом на челу, са називом »Бугаро-Србија« или »Србо-Бугарска«. Почетком 1866. постигнут је усмени споразум између Гарашанина и Штросмајера, првака Народне странке у Хрватској, о потреби заједничке акције за оснивање југословенске државе, независне од Аустрије и Турске. Августа 1867. склопљен је савез са Грчком. У Веслау код Беча договорено је да »народима који буду узели учешћа у борби, признаће се право одредељења ако се одлуче за образовање засебних држава, оне ће се обавезно организовати у оквиру балканске федерације.« Србијанска влада је у то вријеме успјела да придобије за сарадњу и неке вође Арбанаса.

Те 1867. године дошло је до аустро-угарске Нагодбе (Ausgleich). Хабсбуршка царевина је од јединствене државе преуређена у двојну монархију, подијељену у два дијела по граничној ријечи Лајти (Цислајтанија и Транслајтанија). Подјела јужнословенских народа у овој великој политичкој диоби извршена је тако да је Аустрији припао транслајтански дио — Далмација, Истра и Трст, Крањска, Штајерска и Корупшка, Горица и Градишка; а Мађарској; »земљи круне св. Стјепана«, цислајтански део — Хрватска са Словенијом и Ријеком и Војводина. За Босну и Херцеговину предвиђен је прелазни режим под управом заједничког аустро-угарског министра финансија.

¹ Уговор су потписали у име Србије Милоје Лешјанин, у име Црне Горе сенатор Петар Вукотић. — Јагош Јовановић, **Стварање црногорске државе и развој црногорске националности**, 1948, Народна књига, Цетиње, стр. 298—299.

Послије пораза у Кримском рату Русија се оријентисала на стварање сигурних позиција на Балканском полуострву. Оцијенивши да је црногорски покрет слаб, да је србијански парализован између Аустрије и Турске, руски цареви почињу помагати покрет у Бугарској. То подстиче појачану активност србијанских владајућих кругова у Македонији, што доводи до трајног сукоба Србијанаца и Бугара око Македоније. Црквена припадност се покушава наметнути као одлучујући чинилац у омеђивању националних покрета.

Сједињене Америчке Државе су се у то вријеме налазиле у процесу обнове послије завршетка тешког грађанског рата између либералног капитализма Сјевера и робовласничког Југа. То је период замаха капаталистичке индустријализације, који је захтијевао освајање нових тржишта у свијету. Послије убиства председника Абрахама Линколна, 14. априла 1865, седамнаести председник САД постао је Ендру Џонсон (Andrew Johnson),² који је већ 1866. донио одлуку о отварању конзулата САД у Букурешту, са надлежношћу за цијелу Румунију, на важном подручју Европе и обала Црног Мора.

Први покушај успостављања службених односа између Сједињених Америчких држава и од Турске зависне Србије, на конзуларном нивоу, учињен је у прољеће 1867. Ускоро по доласку у Букурешт први амерички конзул у Румунији Louis I. Czapkaу,³ писмом од 16. маја 1867. скреће пажњу Стејт департменту »на трећу дунавску кнежевину, наиме Србију, која је недавно као и Влашка и Молдавија раскинула своју зависност од Турске и има сада свог властитог кнеза у Београду«. Пошто Русија, Француска, Енглеска, Аустрија, Пруска и Италија имају своје генералне конзуле у србијанској предстојници, Czapkaу је предложио да Сједињене Америчке Државе поставе у Београду свог конзуларног агента, »ма да влада Сједињених Америчких Држава можда нема директног интереса да тамо штити«, који би био под надлежношћу америчког конзула у Букурешту.⁴

Државни секретар William Seward је одмах, писмом од 12. јуна 1867, одговорио да овлашћује Czapkaу-а да може поставити конзуларног агента у Београду и тражио да предложи »одговарајућу личност« за тај положај.⁵

На основу овог овлашћења, амерички конзул Czapkaу се обратио конзуларном представнику Србије у Букурешту, Кости Магазиновићу, са жељом америчке владе да именује конзуларног агента у Србији и молио га да предложи личност, по могућности америчког држављанина, који би био вољан да прихвати положај конзуларног агента у Србији. Магазиновић је обећао да ће затражити инструкције из Београда и да ће га о одговору србијанске владе обавијестити.⁶

² Државни секретар William Seward, из Њујорка.

³ Амерички држављанин из Калифорније, поријеклом Мађар, натурализован 7. августа 1866. у Сан Франциску.

⁴ Богдан Љ. Поповић, **Покушај успостављања америчко-српских односа 1867**. Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. XXVIII, 1962, св. 1—2, стр. 49—57.

⁵ National Archives, Washington, D. C., Records of the Department of State, Consular Despatches. 1 Bucharest, July 31, 1886 — December 26, 1869. Instruction 13, June 12, 1867.

⁶ Czapkaу to Seward, July 31. 1867, № 1.

Министар иностраних послова Србије, Илија Гарашанин, поврдно је одговорио на предлог о успостављању конзуларних односа између Србије и САД, сагледавајући у томе међународну афирмацију Србије. Србијанској влади, међутим, није одговарао ниво предложених односа у рангу конзуларног агента под јурисдикцијом Букурешта. Магазиновићу су достављене шире инструкције, на основу којих је обавијестио Сзаркају-а да у Београду не постоји личност која би била спремна да бесплатно врши дужност конзуларног агента, да би било најбоље да Сзаркају-а буде именован за конзула у Београду, с обзиром да Србија има исти статус у односу на Турску као Румунија.

»Иако би србијанска влада — пише Сзаркају у извјештају Стејт департменту — примила са великом радошћу конзуларног агента Сједињених Америчких Држава, ипак би јој било далеко драже ако бих ја био акредитован код Њ. В. Михајла Обреновића Ш, кнеза Србије, на исти начин као што сам код кнеза Румуније, пошто су обје владе у тачно истом положају према Турској, наиме сасвим независне од ове Царевине.«⁷

Успостављени су *de facto* односи између Србије и САД преко Будимпеште. По инструкцијама из Београда Магазиновић је упутио ноту америчком конзулу у којој саопштава да је »Њ. В. Михајло Ш Обреновић, кнез Србије, умро 10. јуна (1868.) у 5 часова по подне од ране коју је задобио од руке убице, док се шетао по парку близу града Београда (Кошутњаку — пр.), у пратњи две своје рођаке, једног официра и једног слуге, који су сви убијени или рањени«, да је »у циљу одржавања реда и саобразно земаљском закону« установљено намјесништво »које чине председници врховног суда, сената и скупштине«, позвао га на опијело које је имало да се одржи сјутрадан у једној цркви у Букурешту.⁸

Сзаркају је одмах одговорио Магазиновићу, лично га је посјетио и службено изразио саучешће поводом смрти кнеза Србије Михајла: »Тек је три године како је и моја властита земља изгубила, од руке убице, свог најомиљенијег шефа, Абрахама Линколна, председника Сједињених Америчких Држава, и ја сам сасвим сигуран да ће велика национална несрећа, која је погодила народ Србије, изазвати најдубље симпатије код владе и народа Сједињених Америчких Држава.«⁹

У извјештају Стејт департменту о убиству, Сзаркају описује кнеза Михајла као уставног владооца, вољеног и поштованог у земљи. »Он није био само кнез ове несрећне земље него истински родољуб, под чијом владом је цијела земља напредовала политички, материјално и морално, тако да је његов губитак стварно велики губитак за ову земљу,«¹⁰ да се не зна ко су убице, нити шта их је навело да изврше злочин.¹¹ Народна скупштина изабрала је на свом првом

⁷ Сзаркају to Seward, December 10, 1867, № 39.

⁸ Сзаркају to Seward, June 12, 1868, № 52.

⁹ Сзаркају to Magazinicovich, May 30/June 11, 1868, № 82.

¹⁰ Сзаркају to Seward, June 12, 1868, № 52.

¹¹ У каснијим извјештајима јавља да су убице Срби, отац са два сина, Радовановићи и да су сви ухапшени осим једног. »Говори се да су убице чланови тајног политичког друштва, који припадају ултра-црвеној партији Србије«.

састанку новог кнеза, али је због његовог малољетства изабрано на-мјесништво, »нека врста триумвирата«, које управља земљом у ово »најузбудљивије доба«, док народ оплакује свог »покојног, доброг, храброг и родољубивог кнеза«.¹² Сзаркау је извјестио да је »на суђе-њу убицама доказано да је постојала завјера у циљу свргавања владе кнеза Михајла Обреновића III у корист Петра Карађорђевића«, да су атентатори стријељани. Амерички конзул извјештава Стејт депар-мент да у Београду влада мир и да нема опасности да ће избити револуција.¹³

Амерички конзул у Букурешту, Louis Сзаркау, тражио је од Стејт департамента да буде премјештен у Будимпешту. Када је Стејт департамент, последице дужег колебања, дао сагласност једновремено је доставио инструкције да Сзаркау преда конзулат САД на привремено руковођење швајцарском конзулу „ако такав уред тамо постоји“. Пошто Швајцарска у то време није имала конзула у Буку-решту, Сзаркау се одлучио да руковођење америчким конзулатом понуди представнику Србије, Кости Магазиновићу.

Представник Србије је примио ову понуду представника САД у Букурешту. Примопредаја је извршена 1. јула 1868. »Ја сам данас — извјештава истог дана Сзаркау Стејт департамент, — предао кон-зуларну имовину и архиву у руке г. Конст. Магазиновића, агента Србије у Румунији, који ће дјеловати мјесто мене за вријеме моје привремене одсутности са службеног мјеста.«¹⁴ Извршена је формална примопредаја дужности, састављен је инвентар конзулата, који су заједно потписали Сзаркау и Магазиновић 30. октобра 1868. На прим-јерку инвентара, који је задржан у Букурешту, Магазиновић је ослов-љен као »Agent de Serbie et Gerant du Consulat des Etats Unis d’Ameri-que à Bucarest«. У писму којим је један примјерак инвентара достав-љен Стејт департаменту Сзаркау пише да су »ствари овдје наведене предате по упутству Департамента на руковање г. Магазиновићу, пред-ставнику Србије у Румунији, који ме представља у мојем службеном својству на румунском двору«.¹⁵

Тако је дошло до неубичајене ситуације у међународном ди-пломатском праву и дипломатској историји да представник једне земље (Србије) служи као отправник послова друге државе (Сједи-њених Америчких Држава), са којом нема службене дипломатске од-носе.

Крајем 1869. представник Србије Магазиновић је напустио Бу-курешт, не овластивши никог да води Конзулат САД, тако да је »Амерички конзулат стварно остао без икога да га званично пред-ставља«.¹⁶ У таквим условима Стејт департамент је наредио да се Кон-зулат затвори и да се архива пошаље у Цариград. Када је амерички службеник затражио од секретара србијанског представника да му

¹² Сзаркау to Seward, June 15, 1868, № 53.

¹³ Сзаркау to Seward, June 11, 1868, № 56.

¹⁴ Сзаркау to Seward, June 1, 1868, № 55.

¹⁵ Сзаркау to Fish, February 22, 1870. Америчким конзулатом је руководио представник Србије Магазиновић, док је административне послове отпра-вљао писар америчког конзулата Adolph Buchner.

¹⁶ Buchner to Fish, December 26, 1869.

преда архиву овај је то одбио да уради без наређења представника Србије у Цариграду, под чијом надлежношћу је радио.¹⁷ Тек када је стигло одобрење србијанског представника у Цариграду могла је бити извршена одлука Стејт департмента о затварању Конзулата САД у Букурешту.¹⁸ Тако су окончани првобитни односи између Србије и САД.

Србијанско-амерички односи 1867-1868, иако су се одвијали на споредном колосјеку преко Букурешта, од значаја су за дипломатску историју са становишта општих збивања у тадашњем свијету, прилика на Балканском полуострву, у Србији и Сједињеним Америчким Државама, убистава носилаца борбе за јединствену америчку државу и ослободилачку борбу уједињавања балканских народа Абрахама Линколна и Михајла III Обреновића. То није био покушај успостављања дипломатских, већ конзуларних односа, јер кнежевина Србија, као ни кнежевина Румунија, нијесу биле независне државе већ вазали Отоманске Царевине, јер је политика САД у то вријеме била за успостављање конзуларних односа. »Генерални конзули отправници послова« (consuls généraux chargés d'affaires) нијесу били пуни дипломатски представници, па ни дипломатски агенти, како то неки аутори тврде.¹⁹ То је био значајан корак на путу борбе за пуни међународна правни субјективитет Србије.

Нестанак са политичке сцене Балкана личности кнеза Михајла представљало је ударац остварењу планова балканског савеза. Млади кнез Милан²⁰ није био у стању да настави планове кнеза Михајла. Хрватско-угарска нагодба потписана је септембра 1868, поништено је одвајање Хрватске од Угарске из 1848, прихваћена је једна држава са једним владаром и једним заједничким народним представништвом²¹

Предсједник САД, Ендрју Џонсон, дошао је у сукоб са Конгресом. Када је покушао без сагласности Сената да смијени секретара за рат, Edwin M. Stanton-а, покренут је поступак смјењивања (impeachment) 13. марта 1868. или противници Предсједника нијесу успјели да добију потребну већину само за један глас.

Амерички интерес за балканске послове оживео је у току кризе 1875. до 1878. У Херцеговини 1875. избија сељачки устанак који се шири на дјелове западне и источне Босне, Санџака, неке крајеве у Македонији и Бугарској, одјекује и у Албанији. Велике силе покушавају да искористе ову побуну и подијеле интересне сфере на Балканском полуострву. Односи између Русије и Турске се све више заоштравају. На путу војног обрачуна Русији стајала је Аустро-Угарска, чији је стратешки циљ био излаз преко Босне на Солун, обезбеђење пута за Малу Азију, Багдад и Персијски залив, што је уживало подршку канцелара Бизмарка. Мађарски гроф Андраши подноси предлог великим силама да се у Босни и Херцеговини спроведе аутономно уређење.

¹⁷ Buchner to Davis, March 19, 1870.

¹⁸ Богдан Љ. Поповић, исто.

¹⁹ Исто, стр. 49, 50. и 51.

²⁰ Рођен 1854. године.

²¹ Хрватска је добила извјесну аутономију — посебан сабор, који је слао 40 посланика у заједнички угарски сабор, посебне унутрашње послове правосуђе, просвјету и цркву; хрватски језик је службени језик у Хр

У исто вријеме када је опаљена »невесињска пушка« 1874, која је обиљежила почетак ослободилачког устанка у Херцеговини, у Подгорици је један Црногорац убио турског бега Јусуфа Крњића, што је изазвало крваву турску одмазду и нове црногорско-турске борбе. Пошто преговори султановог изасланика, који је први пут службено дошао на Цетиње, нијесу довели до споразума, рат између Црне Горе и Турске поново је постао неизбјежан.

Амерички посланик у Петрограду, Schuyler, 22. јануара и 18. фебруара 1875. подноси извјештај о тешкоћама односа између Црне Горе и Турске. На основу снажне интервенције амбасадора Русије, Аустро-Угарске, Њемачке и Француске, Порта се коначно сагласила да Црногорцима оптуженим за учешће у афери, суди мјешовита комисија на црногорском тлу, али да у циљу добијања свједочења турских свједока мора прећи границу на турску територију. Када је овај предлог пренијет црногорском књазу одговорио је да га не може прихватити, да жали што су велике иле имале неприлика око тога, да ће он казнити све своје поданике који су се огријешили о закон, а да Порти оставља да чини што сматра најбоље. »Овакву одлуку кнез је донио послје посјете Црној Гори руског конзула у Скадру, и несумњиво инспирисана од руског кабинета.«

Важнији је закључак представника Сједињених Држава да се »независност Црне Горе мора сматрати постојећом de jure и de facto«. У објашњењу овог закључка Schuyler наводи да када је у љето 1871. кнез Црне Горе посјетио Петроград цар га је примио не само као независног суверена, већ као једног од интимних рођака царске породице; касније, на пролазу кроз Берлин и Беч био је одмах примљен од одговарајућих суверена као самостални владар, без посредовања турског амбасадора; од тада Црна Гора је унијета у *Almanach de Gotha* под посебним насловом, као независна земља; у вези последњег спора кнез Црне Горе је заузимао и показивао своју независност, што су прећутно прихватале све четири велике силе, против чега није ни Енглеска протестовала, иако се развој ствари није допадао егнлеском кабинету.²²

У очи објаве рата Србије Турској амерички представник из Цариграда, Eugene Schuyler, посјетио је Београд. Он је том приликом забиљежио да је тешко контролисао своја осјећања када је размишљао о уништавању ове земље, »бомбардовању овог дивног града« и насиљу до кога ће доћи као резултат народног одушевљења. Послије сусрета са 22-годишњим кнезом Миланом закључио је да се ради о »згодном и добро грађеном, изузетно интелигентној и добро обавијештеној« личности, који је био боље обавијештен о догађајима у Америци него многи Американци у Паризу.²³

У рат против Турске улазе Србија и Црна Гора 30. јуна 1876. а затим Русија. На Балканском полуострву и око њега запријетила

ватској, али у заједничким пословима преовладава мађарски; хрватског бана поставља заједнички краљ, уз сагласност предсједника мађарске владе, Ријека је додијељена Мађарској.

²² Schuyler to Fish, Legation of the United States, No 85. St. Petersburg, February 18, 1875, Foreign Relations, 1875. str. 1046, No 494.

²³ Schuyler's letter to Miss King, Belgrade, June 28, 1876, quoted in Schaeffer, Eugene Schuyler: Selected Essays, pp. 57—59.

је опасност ремећења односа снага великих сила. Источна криза 1875 — 1878. оставила је трајне посљедице на национално и државно уобличавање и друштвено-политички развитак балканских народа. Остварење споразума Русије, Енглеске и Њемачке спријечило је погоршање односа између Русије и Енглеске послје завјере у Цариграду 1876, када је збачен султан Абдул Азис и доведен Мурат II.

У рату против Турске Црногорци су извојевали шест великих побједа — на Вучјем Дољу, Фундину, Медуну и другдје.²⁴ Србија је послје првих успјеха у рату претрпјела пораз од Турака на Ђунису. На посредовање Руса, Турска је прихватила примирје. Уговор о миру закључен је 16. фебруара 1877.

Амерички представник у Бечу, Е. Ф. Веале, упозоравао је на тешкоће подјеле Отоманске Царевине међу великим силама. Проучавајући јавно мишљење о рату између Турске и Србије, »који пријети да у своје исходе увуче цијели континент«, био је изненађен јединственосту вјерских осјећања што ће, по његовом мишљењу, имати превагу над свим другим разматрањима, и на крају може довести до уништавајућег рата у односу на побједнике. Дубоко укоријењена одвратност према Турцима није заснована на политичким разлозима, већ због њене религије. У Енглеској је то осјећање народа тако очито да може утицати на промјену политике Велике Британије према Турској, у корист »хришћанске браће« против »слједбеника Мухамеда«. Закључује да ће вјерска питања владати јавним мњењем Европе, што показује примјер да попови марширају са дигнутим крстом на челу хришћанске војске у Србији. Уколико Турска постигне успјехе у оружаном освајању, вјерске симпатије у Европи ће принудити државе да се умијешају у корист Србије, независно од садашње политике мира. Турска је свјесна тога и настоји да води рат на што је могуће цивилизованiji начин. Масакри нијесу резултат политике владе, већ неконтролисаних излива и, вјероватно, спорог напредовања Турака у Србији.

»Србија лежи потпуно отворена инвазији Турске дуж цијеле јужне границе, — закључује Веале, — и без обзира на снажни патриотизам њеног народа, запаљен и појачан вјерским убјеђењем, тешко је сагледати како се може успјешно одупријети дисциплинованој војсци и храбрости Турака, која се не доводи у питање, недисциплинованија, мање бројнија и мање ефикаснија војска Србијанаца.«²⁵

Свега неколико дана касније амерички посланик Веале, описује пустошења турске војске, како је долина Тимока потпуно опустошена, како је око 60.000 становника испод сабље побјегло у Румунију, изражава страховање да се сцене ужаса, које су виђене у Тимоку, могу проширити на цијелу Србију. Поред свега, Србијанци су одлучни да се боре до краја, у нади да ће им друге силе притећи у помоћ.²⁶ Послје битке код Алексинца, у којој су побиједили супериор-

²⁴ У тим борбама Турци су имали 17.000 мртвих, 18.000 рањених и 1.150 заробљених, док су Црногорци имали 700 мртвих и 1.300 рањених (нема података о заробљеним).

²⁵ Веале то Фиш, Legation of the United States, Vienna. № 3. од 14. августа 1876, Foreign Relations, 1877. стр. 14. Austria—Hungary № 14.

²⁶ Веале то Фиш, Vienna, August 18. 1876, № 4, стр. 15.

нији и дисциплинованији Турци, рат између Србије и Турске је за сада завршен 1. септембра (1876). На основу интервенције коју је Србија тражила, Beale, вјерује да ће доћи до мира, али врло привремено, ако не дође до радикалнијих промјена у Турској. Ако се Турци и даље буду немилосрдно понашали према Хришћанима у Европи ће се створити тако снажно јавно мњење, да ни највећи напори вјеште дипломатије неће спасити Турску.

За једног Американца било би најприродније, истиче Beale, да се Србија (1,400.000), Босна (1,300.000) и Румунија (4,500.000), у којима је становништво седам десетина хришћанско, уједине под једном владом, као у Сједињеним Државама. Таква држава би имала углед међу народима и уживала поштовање сусједа.²⁷ Beale истиче да је србијанска армија појачана руским добровољцима и да све мировне намјере обеју влада могу бити упропашћене. Проглашење кнеза Милана за краља од стране војске, доводи у непријатан положај самог владара, јер ако одбије може повриједити војску до те мјере да доведе у питање свој положај, а ако прихвати може увриједити силе које су биле његови највећи пријатељи. Војска је сада изван кнежевске контроле, која уз подршку народа може довести у питање наследно кнежевство.²⁸ Beale извјештава Државног секретара да је код словенске расе, која насељава ове земље, увијек била јака демократска струја и осјећање у прилог републиканске самоуправе, што вуче коријен из постојања бројних малих држава и независних »жу-па«, неке врсте конфедерације села.

Амерички представник у Русији Voker, извјештава Државног секретара Fisch-а да је 30. октобра 1876. турска војска заузела положај на Ђунису, на крајњем десном крилу србијанске војске, последије жестоке борбе у којој су руски добровољци имали велике губитке. Овом побједом Турци су зашли иза леђа Србијанцима, на мјесту које доминира комуникацијама на лијевој обали ријеке Мораве и отвара пут у цијелу Србију, укључујући Београд.²⁹ Послије руске побједе код Плевна и заробљавања Осман-паше, када је постао извјестан исход рата, на притисак великих сила Русија је прихватила понуду Турске за преговоре о миру у Сан Стефану, малом мјесту близу Цариграда, 19. фебруара 1878.

По одредбама санстефанског мира, потписаног 3. марта 1878, ријешено је да Турска плати Русији одштету од двије и по милијарде франака; да призна независност Румуније, Србије и Црне Горе; административну аутономију Босне и Херцеговине под контролом Русије и Аустро-Угарске. Остварена је замисао Русије о стварању велике

²⁷ Beale прихвата гледиште да вјерске разлике носе разлике у понашању људи — док су хришћани прогресивни, оснивају школе, унапређују пољопривреду, поштени, хумани и радни, Турци су све обрнуто. Цитира ријечи Sir Gardiner Wilkinson-а — »То је једини случај нације која је достигла зенит своје снаге а да није цивилизована. Она је дошла у Европу као хорда, постала је моћна као хорда и остала хорда«. Beale to Fish, Vienna, September 8, 1876, No. 7, Foreign Relations, 1877, стр. 16—17, No. 16.

²⁸ Beale to Fish, Vienna, September 27, 1876, No. 8, Ibid. стр. 17.

²⁹ Boker to Fish, Legation of the United States, St. Petersburg, No. 94, November 2, 1876, Foreign Relations 1877, Russia, No. 264.

Бугарске, у којој ће њен утицај бити владајући од Црног мора на истоку, Дунава на сјеверу, до Албаније и Јејејског мора (око 163.000 км²), на рачун претензија Србије и Црне Горе. Бугарска је добила цијелу Тракију са Македонијом и једним дијелом старе Србије; западна граница је ишла ријеком Тимок до испод Књажевца, обухватала цио пиротски и врањски округ, избила на Шар планину, одакле се спуштала на Дрим и њиме излазила на Охридско језеро; на сјеверу граница је била Дунав и Тимок, на југу Јејејско, а на истоку Црно море. На протест Србије руски дипломата је одговорио да су најпречи руски интереси, одмах за њима бугарски, па тек онда српски.

Европске силе нијесу биле задовољне оваквим јачањем руског утицаја на Истоку. Аустрија је била огорчена због одредаба које су се односиле на Босну и Херцеговину, захтијевала је окупацију Босне и Херцеговине у циљу стварања »аутономне кнежевине« слично Бугарској. Затражена је ревизија Санстефанског уговора, позивајући се на одредбе Париског конгреса, обавезу Русије да неће заратити са Турском без претходног споразума са осталим европским силама. Суочена са негативним ставом Њемачке, Русија је била принуђена да пристане на сазивање новог конгреса великих сила.

Конгрес великих сила одржан је у Берлину, под предсједништвом њемачког канцелара Бизмарка, од 13. јуна до 13. јула 1878, на коме је закључен Берлински уговор о миру великих сила. Мале државе нијесу имале право гласа на конгресу. Представници Румуније и Грчке су само припуштени да прелистају меморандуме својих влада поводом уговора закљученог у Сан Стефану. Одлучујућа улога је припала Њемачкој, Русија је била усамљена, Енглеска пасивна...

Берлинским уговором Аустро-Угарска је добила право да окупира Босну и Херцеговину. Бугарска је знатно смањена — јужни дио, Источна Румелија, добио је аутономију у оквиру Турске. Македонија и Албанија су остале под Отоманском империјом. Србија и Црна Гора су добиле формално признање независности.³¹ Србија је територијално увећана за четири округа (Ниш, Врање, Пирот и Топлица), које је освојила од Турака; одузет јој је Санџак, који јој је био додијељен Санстефанским уговором, у интересе аустроугарских планова изласка на Солун преко Санџака. Величина Црне Горе је удвостручена за 8.655 квадратних километара (Колашин, Никшић, Подгорица, Плав и Гусињ), али скоро 7.000 квадратних километара мање него што је било предвиђено Санстефанским уговором. Најтежа одредба за Црну Гору била је право полицијског надзора Аустро-Угарске над црногорском луком Бар. О другим југословенским народима под доминацијом Аустро-Угарска — Хрватима, Словенцима, Војводицима и другим — у Берлинском уговору није било ни ријечи.

Берлински конгрес је, на тај начин, био велики пораз јужно-

³¹ Чланови 34—42.

³² John A. Kasson, 56-годишњи адвокат из Ајове (Iowa), истакао се доприносом на изради платформе Републиканске партије 1860, именован за Assistant Postmaster General у Линколновој администрацији, члан представничког дома Конгреса САД (Iowa) 1863—67 и 1873—77, преговарао поштанске конвенције са разним европским државама.

словенских народа у борби за ослобођење и уједињење, представља је највећу диобу Балканског полуострва међу великим европским силама («балканизацију»), окончање покрета за стварање јужнословенске државе, балканске сарадње и федерације. Народне цјелине су расцјепкане, разбијено је јединствено балканско тржиште. Аустро-Угарска је ојачала добијањем Босне и Херцеговине, привредном доминацијом над Србијом.

У вријеме Берлинског конгреса предсједник Сједињених Америчких Држава је републиканац Rutherford Birchard Hayes, а државни секретар William M. Evarts. Те 1878. године Шпанија је наметнула мир Куби, обећавајући даље реформе и колонијалну аутономију. Амерички посланик у Бечу, John A. Kasson,³² детаљно прати и анализира резултате Берлинског конгреса и о тме извјештава владу САД. Промјене географске карте источне Европе, као посљедица руско-турског рата и уговора у Сан-Стефану, потврђених и измијењених Берлинским уговором, указују на интересе нације које су у до садашњем развоју догађаја остале пасивни посматрачи. На основу таквих оцјена амерички посланик већ првог сlijедећег мјесеца по потписивању Берлинског уговора, августа 1878, предлаже влади САД успостављање односа са Румунијом, Србијом и Црном Гором као признање независности ове три кнежевине, што су неке друге силе већ учиниле.³³

Иако се ради о анализи америчког посланика одредаба Берлинског уговора «које се тичу конвенционалних, комерцијалних и религиозних интереса Сједињених Држава», значајно је да он предлаже својој влади не само оправданост, већ «нужност» «успостављања конзуларних односа» са Румунијом, Србијом и Црном Гором «и њихово укључивање у одговарајућу дипломатску јурисдикцију».³⁴ Kasson тражи, сасвим одређено, отварање конзулата у Букурешту, Београду и Бару (Antivari), који би покривао Црну Гору.³⁵

У писму од 12. новембра 1878. амерички посланик у развијању своје аргументације описује мјере кој су предузеле Хабсбуршка Царевина, Италија, Њемачка и Русија у обезбјеђењу одговарајућег представништва у новим независним државама и заштити права својих поданика у њима. На основу тога закључује «да је дошло вријеме да се ове сада независне кнежевине додају некој јурисдикцији за дипломатске циљеве Сједињених Држава, макар привремено, и да се прилагоди право интервенције за интересе америчких држављана када затреба».³⁶

У условима непостојања редовних дипломатских односа, са Србијом, писао је Kasson, америчко посланство у Бечу, као најближе и најприступачније, принуђено је да се прихвата заштите аме-

³² Kasson to Evarts, No 105, Vienna, August 3, 1878.

³⁴ »I feel authorized to urge upon the home government the propriety — I might almost say the necessity — of establishing a consular representation of the United States in each of them, and of attaching them to some convenient diplomatic jurisdiction«.

³⁵ Foreign Relations of the United States, 1878, No 39, str. 50.

³⁶ Kasson to Evarts, Vienna, November 12, 1878, No 126. Papers relating to the Foreign Relations of the United States, Washington: Government Printing Office, 1880, str. 38.

ричких држављана који се у њој нађу. Износи мишљење да би било природно да Црна Гора буде у надлежности америчког посланства у Италији. Проблем је представљала чињеница што је Берлинским уговором³⁷ Аустрија преузела представљање црногорске трговачке заставе у иностранству. Што се тиче Босне и Херцеговине, коју је сада Аустрија окупирала, Kasson сматра да она спада у оквир јурисдикције америчког посланства у Бечу.³⁸

У погледу ранга дипломатских представника Kasson је извјештавао да су Аустро-Угарска и Италија већ именовале опуномоћене ministre у Букурешту, да Њемачка намерава да поступи на исти начин, да је Русија именовала министра — резидента, да је обавијештен да ће у Београду бити именовани само министри-резиденти. Сједињене Америчке Државе су у то вријеме имале само конзула у Галцу.³⁹

У бечким новинама Kasson је прочитао вијест да су Сједињене Државе, преко специјалног изасланика, признале независност Румуније или Србије или обе земље. Иако је сумњао у аутентичност овог новинског извјештаја тражио је да Стејт департамент објасни политику у односу на ове двије земље, уз напомену, да оклијева да настави заступање америчких интереса у њима без изричитог одобрења.⁴⁰

На основу одлуке Народне скупштине кнез Милан Обреновић је августа 1878. прогласио независност Србије. Том приликом је истакао да је Србија прихватила многе обавезе према европским државама и да ће од њиховог испуњења зависити будућност земље.⁴¹ Независна државност је захтијевала успостављање дипломатских односа са другим независним државама, развијање међународних економских односа. Већ истог мјесеца србијанска влада је донијела одлуку да се поведу преговори за закључење трговинских уговора (конвенција) са Русијом и Аустро-Угарском. Зависност Србије у међународним односима је садржана не само у међународним обавезама ранијег сизерена Отоманске царевине (капитулације), већ и у обавези преузетој у Берлину да са Аустро-Угарском закључи уговор о градњи жељезнице кроз Србију.⁴² У току 1879. Србија је закључила трговинске уговоре, привременог карактера, са Енглеском, Италијом, Русијом, Белгијом и Швајцарском. Закључивање ових економских уговора наметали су политички интереси Србије. Поред клаузуле најповлашћеније нације у међународним трговинским односима,

³⁷ Чланови 24—30. Берлинског уговора.

³⁸ «it seems the time has come to annex these now independent principalities to some jurisdiction for United States diplomatic purposes, at least temporarily, and to adjust the right of interbention for the interest of the American citizens when necessary».

³⁹ Konzul u Galatz-u, Timothy C. Smith, imenovan je 23. maja 1878. Register of the Department of State, Washington, Government Printing Office, 1879, str. 30.

⁴⁰ Despatch 126 from Vienna, November 12, 1878.

⁴¹ Србија 1878. Документи. Приредили М. Војводић, Д. Живојиновић, А. Митровић и Р. Самарђић, Београд 1978, стр. 619—625.

⁴² Никола Шкеровић, Записници са седница Министарског савета Србије 1832—1898, Београд 1952, стр. 355.

овим уговорима су укидана права капитулације које су уживале европске државе у Турској.

Државни секретар William Evarts је 2. децембра 1878. одговорио да Сједињене Државе не намјеравају за сада да успостављају дипломатске односе са Дунавским кнежевинама, већ ће наставити да поставља конзуле у мјестима »гдје се нађе да су такви службеници потребни«, као што је био скори случај у Галцу. Evarts није одговорио на Kasson-ово тражење инструкција да ли да настави да заступа интересе Американаца у Румунији и Србији, изражавајући наду да до таквих случајева неће доћи док Стејт департмент разматра питања представништва.⁴³

И поред оваквог става Државног секретара САД у погледу успостављања дипломатских односа, Kasson је наставио да извјештава о развоју догађаја у овим земљама. Марта 1879. доставио је Вашингтону два дуга извјештаја о државној и војној организацији, финансијама и трговини Румуније и Србије. Скреће пажњу Државном секретару да је британска влада управо закључила трговински уговор са Србијом, којим је Британцима обезбијеђен третман најповлашћеније нације, да је именовање отправника послова у Београду омогућено примјењивање трговинских договора у интересу Британије.⁴⁴

»Влада Аустрије врши притисак да увуче Србију у исту царинску јурисдикцију са Аустро-Угарском. Бечки кабинет тврди да Србија улази у сферу њених специјалних интереса и има снажну намјеру да врши више од родитељског утицаја на њене спољне односе. Аустријска влада се ради тога супротставља закључивању трговинских уговора од стране Србије са другим нацијама и мијеша се у њене планове.«⁴⁵

Kasson упозорава да се у Србији слиједећих неколико година може очекивати »значајан прогрес« финансијских и трговинских могућности и »велики пораст потражње одређених врста робе«. Ова предвиђања заснива на напорима Беча да побољша транспорт у и кроз Србију. Он је 15. маја отпутовао за Вашингтон и у току јуна 1879. састао се са државним секретаром Evarts-ом. Том приликом је, по свему судећи, разговарао и доказивао потребу успостављања дипломатских односа са двије Дунавске кнежевине.⁴⁶

У то вријеме долази до успостављања конзуларних односа између Књажевине Србије и Сједињених Америчких Држава:

МИЛАН М. ОБРЕНОВИЋ IV
по милости Божијој и вољи народној
Књаз српски

⁴³ Instruction 67 to Vienna, December 2, 1878. National Archives, Record Group 59, Diplomatic Instructions of the Department of State, Austria, vol. 1.

⁴⁴ Despatches 180 and 181 from Vienna, March 31, 1879, Foreign Relations of the United States, 1879, pp. 58—61.

⁴⁵ Kasson to Evarts, No 181, Vienna, March 31, 1879, p. 59.

⁴⁶ National Archives, Despatches from United States Ministers to Austria, vol. 27.

На предлог председника Нашег министарског савета, Нашег министра иностраних дела, а на основу чл. VI закона »о дипломатским заступништвима и о консулатима српским у иностранству« од 18. јануара ов. год. решили смо и решавамо:

»У Њу-јорку, у Америци, установљава се почасни српски генерални консулат.«

Председник Нашег министарског савета, Наш министар иностраних дела, нека овај указ изврши.⁴⁷

1. јуна 1879.

у Нишу

М. М. Обреновић, с. р.

Председник министарског савета

Министар иностраних дела

Јов. Ристић, с. р.

На предлог председника министарског савета, министра иностраних дела, књаз Милан Обреновић је истог дана 1. јуна 1879. донео указ о постављењу Gerharda Janssen-а »становника Њујоршког, за почасног српског генералног конзула у Њујорку«.⁴⁸ Gerhard Janssen, почасни генерални конзул Србије, унијет је у листу Стејт департамента.⁴⁹ На тај начин, без обзира што не постоји институција »почасних генералних конзулата«, већ генерални конзулати на челу са почасним генералним конзулима, годину дана послје Берлинског конгреса и проглашења независности, успостављени су конзуларни односи између Кнежевине Србије и Сједињених Америчких Држава.

Када се Kasson вратио у Беч, 28. августа 1879, већ су биле стигле инструкције Државног секретара од 30. јула, у којима је добио лично признање што је од почетка имао живо уверење значаја Дунавског политичког покрета и што је, више него једном приликом, указивао на предности „уласка у интимне односе са Румунијом и Србијом“, што су друге силе брзо сагледале и што показују резултати већ успостављених блиских међународних односа са њима. Захваљујући Kasson-у влада САД је схватила да признавања независности сјеверним провинцијама Турске на Дунавском пролазу, давање пуне независности провинцијама на југу, „отвара нову еру политичког и материјалног развоја за ове државе што се може само повољно одразити на земље које сада, или могу касније, имати блиске односе пријатељства и трговине са земљама које сада улазе у породицу нација“.

Државни секретар Evarts је прихватио ранију препоруку посланика Kasson-а и у инструкцији констатује да ће „интереси производње и трговине Сједињених Држава и њених држављана вјероватно

⁴⁷ М. Цукић, *Зборник закона и уредаба у Књажевини Србији, од 1. јуна 1879 до 1. августа 1880.* 35 (XXXV), Београд, Државна штампарија, 1880, стр. 1.

⁴⁸ »Српске новине«, год. XLVII, бр. 128, Београд, 10. јуна 1879, стр. 553.

⁴⁹ The Department of State, Register, Washington, Government, Printing Office. 1879, str. 44. Isto, 1883, str. 49. Datum registracije 8. avgust 1879.

оправдати улазак у односе" са земљама Дунавског комонвелта, на начин како су то учиниле друге силе. На тој основи Kasson је овлашћен „да одговори на тентативни предлог који вам је учињен у циљу успостављања политичких односа између Сједињених Држава и Србије и Румуније“.

Посланик Сједињених Држава је, даље, инструксан да отпутује за Београд и Букурешт у циљу покретања преговора. Ради оријентације у овим преговорима Стејт департмен је доставио Kasson-у копије уговора о трговини, пловидби, правима, привилегијама и имунитетима конзуларних службеника, као и конвенција о трговачким знаковима, закљученим са другим државама, које показују „природу и оквир“ америчких интереса.⁵⁰

У накнадној инструкцији Државни секретар је овластио Kasson-а да „покрене преговоре трговинске и конзуларне конвенције са Србијом и Румунијом“. Америчком посланику је скренута пажња на предности које се очекују од „инагурације пунијих политичких и материјалних односа са овим богатим земљама“ за индустрију и трговину Сједињених Држава. Државни секретар је тражио од Kasson-а да искористи посјету Србији и Румунији у циљу „детаљних испитивања трговинских могућности ових држава и изгледе тамошњег тржишта за производе Сједињених Држава“ и о томе што прије поднесе извештај Стејт департменту.⁵¹

Kasson је саопштио секретару србијанског посланства у Бечу, Петру Стеићу, намјеру владе САД да „оснује између своје земље и Србије и Румуније оне одношаје, који су између независних држава уобичајени и да закључи са њима уговоре: пријатељства, о трговини и на челу трактирања на нози највећма повлашћене државе и о заштити марака“ (трговинских знакова). На основу предлога Kasson-а да у октобру посети Београд, Стеић је тражио сагласност србијанске владе. С обзиром да Kasson „стране језике тешко говори“ предложио је да на преговорима буде неко ко говори енглески.⁵² Стеић указује да влада САД жели да србијанска влада одобри „пројектиране уговоре који би одговарали онима које су северно америчке државе с другим земљама закључили“⁵³ и да их Конгресу може поднети“, а који се састаје на засиједање у децембру.⁵⁴

Министар иностраних послова Књажевине Србије, Јован Ристић⁵⁵, у одговору Посланству у Бечу указује да „смо ми готови закључити са Северном Америком трговачки уговор на истом основу на коме смо и са другим државама досада закључили и да ћемо тога

⁵⁰ Evarts to Kasson, Instruction 121 to Vienna, July 30, 1879, Department of State, Washington, Foreign Relations of the United States, 1879. pp. 79—80.

⁵¹ Evarts to Kasson, № 123, Washington, July 30, 1879, p. 81.

⁵² Стеић Ристићу, Беч, 18/30. IX 1879, тел. 42. Архив Министарства иностраних дела Кнежевине Србије, Политичко одељење 1879, фасцикла II, досије П(5—II), Архив ССИП, Београд.

⁵³ Модел уговора између САД и Италије о трговини и пловидби из 1871, конзуларни уговор са Италијом из 1878. и конвенција о трговачким знаковима са Аустро-Угарском из 1871.

⁵⁴ Стеић Ристићу, Беч, 19. IX/1. X 1879, тел. 43.

⁵⁵ Ристић Стеићу, Београд, 29. IX/9. X 1879, пов. 464.

ради врло радо видети у Београду г. посланика", с тим да се посјета америчког посланика мора завршити до 15. октобра због одласка владе у Ниш.⁵⁶

Посланик Сједињених Држава у Бечу, John Kasson, стигао је у Београд 20. октобра 1879. у циљу разговора са министром иностраних послова Ристићем, о нацрту трговинског уговора који је до- нио са собом. Ристић је имао свој нацрт уговора, који је предвиђао двогодишњи привремени трговински аранжман, док се преговори настављају у циљу закључења коначног уговора. Kasson је приговорио да такав уговор може постати извршан прије истека, на основу сопствених одредаба, истичући да Сједињене Државе желе „трајни уговор, који треба у потпуности да регулише односе који се успостављају између двије земље и међународна права која се дају њиховим респективним држављанима". Kasson је оцијенио да је Ристић показивао спремност да прихвати његове ставове, иако је алудирао на озбиљан трговински притисак Аустро-Угарске, кроз коју пролази цјелокупна трговина Србије.⁵⁷

Основне примједбе владе Србије на амерички нацрт уговора су да се Влада САД не одриче капитулација, што би требало замијенити либералнијим одредбама, без изричитог помињања Берлинског конгреса.⁵⁸ За Србију није прихватљиво право конзула да присуствује раду судова, што није у складу за њеном независношћу и представља остатак капитулација. Закони Србије не признају назив „трговачки агент", те исти треба замијенити појмом „конзуларни агент".⁵⁹ Србија не дозвољава да се на згради конзулата вије застава, јер је то пракса само у муслиманским земљама. Ристић је тврдио да једино дипломатски агент може да учини приговор у вези повреде уговора, док се рад конзулираних агената ограничава на одбрану интереса својих поданика.⁶⁰ За Србију су, такође, неприхватљиве одредбе у међународном уговору о гаранцијама вјерских слобода, обзиром да се оне налазе у Уставу Србије и да српски народ спада међу „најтолератније на Истоку".⁶¹ С обзиром да се амерички предлог заснивао на клаузули најповлашћеније нације, министар иностраних послова Ристић тражио је прецизирање да се ова клаузула примјењује између држава које су са Србијом закључиле посебне уговоре, с обзиром да

⁵⁶ Јован Ристић (1831—1899), предсједник владе и вођа Либералне странке, други намјесник у намјесништву послегије погибије кнеза Михалиа (29. маја 1868), поред Миливоја Блазновца и Јована Гавреловића; доктор филозофије из Хајделберга (Њемачка) и стручњак који је радио у Сорбони у Паризу, најугледнији србијански дипломата XIX вијека. Иницијатор, за времена намјесништва, доношења устава 1869, бринуо се за васпитање и школовање малољетног кнеза Милана; представљао Србију на Берлинском конгресу 1878; поријеклом из сиромашне породице, вриједан и учен, уживао је велики углед у земљи и иностранству, неприкосновени вођа либерала, у спољној политици наклоњен Русији, под утицајем Петрограда.

⁵⁷ Despatch 255 from Kasson at Belgrade, October 29, 1879. National Archives, Record Group 59, Despatches from United States Minister to Austria, vol. 27.

⁵⁸ Члан 1. Нацрта САД.

⁵⁹ Члан 2.

⁶⁰ Члан 3.

⁶¹ Члан 6.

неке силе још увијек користе право капитулације, јер уколико би само једна од њих била склона да продужи такво стање, примјена капитулација би остала заувјек на снази, а уговор би имао вриједност само на папиру.⁶² Интерес Србије је налагао да се нацрт уговора очисти од свега што је подсећало на ранији положај капитулација и јачало њену независност у односу на друге државе, за узврат нуђећи право најповлашћеније нације у трговини.

Министар финансија Владимир Јовановић предложио је америчком посланику Kasson-у други нацрт уговора, који је био ближи америчком предлогу. Kasson је из Јовановићевог нацрта избацио одредбе о прилагођавању међународних тарифа и додао чланове о конзуларним пословима и о обезбеђењу вјерских права Американаца у Србији. Тако измијењен нацрт, који је представљао комбиновани трговински и конзуларни међудржавни уговор, поднијет је влади Србије на разматрање.⁶³

За вријеме посјете Београду америчког посланика је са „великом срдачношћу“ примио кнез Милан. У току разговора, који је трајао 30 минута Kasson је био импресиониран личношћу кнеза Милана, као млад човјек од знања, „лијепог и интелгентног лица“, увјерљиве политичке мудрости, „која је тако потребна у односима са његовим сусједима. Кнез Милан се интересовао о природи трговине која се може очекивати између двије земље, „изјавивши уз осмијак“ да се у Србију већ увози америчка маст, иако је то артикал који сами довољно производе. „Разговарали смо такође о пољопривредним машинама и алатима за земљорадњу, америчком оружју, итд. итд. Оставио ме са утиском да жели да моји преговори са његовим министром буду успјешни.“⁶⁴

У Београду је Kasson срео и једног Американаца који покушава да закључи уговор о снабдевању оружјем србијанске војске. Он је изразио искрену жељу да се у Београду отвори конзулат у циљу помоћи и савјету америчким бизнисменима.⁶⁵ Kasson је предложио да се именује »конзул-резидент«.

Kasson је у Београду прибавио статистичке податке о увозу и извозу Србије, на захтијев Стејт департмента, упозоравајући да нијесу потпуно вјеродостојни с обзиром да се увезена британска и друга страна роба приписује Аустрији, као последњој земљи кроз коју је транспортована.⁶⁶ Он је оценио да су привредне прилике у Србији тешке, с обзиром да се у последњем рату доста задужила, да ће у будућности издржавања војске захтијевати велике издатке. Србија не располаже потребним капиталом њеним рудницима бакра и олова

⁶² Меморандум, без датума, пов. 608. Прилог писма Стеића Ристићу, Беч, 1/13. XII 1879. бр. 63. проф. др Драгољуб Р. Живојиновић, *Независност Кнежевине Србије и политике САД 1878—1881.*

⁶³ Despatches 225 from Kasson at Belgrade, October 29, 1879.

⁶⁴ Исто.

⁶⁵ Исто.

⁶⁶ Despatch 258 from Vienna, November 10, 1879. Уз статистичке податке Kasson је доставио Стејт департменту листу страних дипломатских и конзуларних представника у Србији и иностранству.

⁶⁷ Kasson to Evarts. no. 261, Vienna, Nov. 19, 1879, str. 82—86; no. 240, Vienna, Oct. 10, 1879; no. 255, Belgrade, Oct. 29, 1879; no. 258, Vienna, Nov. 10, 1879.

управљају странци. Текстилна индустрија не постоји, производи од гвожђа се израђују само у обичним ковачницама. „Ријечју, индустријска производња је потпуно неразвијена“. Све осим најгрубљих ствари се увози. Пољопривредна техника није ништа боља, земља се обрађује методом прошлих генерација. Међутим, према оцјени америчког посланика, овако лоша ситуација нуди могућности другим, у пољопривреди и свим индустријама са њом повезаних. Западна предузећа мрају ускоро да ступе у овај нови и скоро сирови али плодни свијет Србије и развију упорним указивањем народу на предности нових метода културе. Са практичне стране, указује да се трговина са Србијом може остваривати било преко Црног мора и Дунава или железницом преко Аустро-Угарске, у нади да ће се ускоро успоставити жељезничка веза Београда са Солуном.⁶⁷

У посебном извјештају о општим приликама у Кнежевини Србији Kasson истиче да је овај „народ природне менталне снаге“, да се за Србе може рећи да су можда исувише паметни, да ће непосредни контакти са западном цивилизацијом бити од велике користи.⁶⁸

Прије одласка из Београда министар финансија Јовановић је обавијестио америчког посланика да је србијанска влада усвојила нацрт трговинског уговора, али у погледу нацрта конзуларне конвенције потребни су додатни разговори са министром иностраних послова Ристићем, који је болестан и одмах по опоравку мора пословно напустити Београд. Kasson се сагласио са Јовановићем да се преговори закључе у Бечу са отправником послова Србије. Иако се Ристић није могао састати са Kasson-ом, он је Kasson-у доставио ноту у којој је изнио примједбе на нацрт конзуларне конвенције. Kasson је оцијенио да су многе од ових примједба засноване на „неразумијевању“ и да ће се без тешкоћа разријешити.⁶⁹

Средином децембра 1879. амерички посланик из Беча доставља објашњења влади Србије да прихвата формулацију у преамбуларном параграфу; да се ради о праву конзула да присуствује суђењу као посматрач, а не као судија, да влада САД већ дуже времена поставља трговачке представнике у разним земљама у складу са својим законима;⁷⁰ да право истицања заставе постоји у западним земљама и да се налази у уговорима САД са Италијом, Француском и Белгијом.⁷¹

Са америчке стране, државни секретар Evarts је упозоравао посланика САД да у преговорима води рачуна о оптужбама једне америчке јеврејске организације да влада Румуније крши права Јевреја и поред одредаба Берлинског уговора о гарантини вјерских слобода у новим независним државама.⁷² Kasson је заступао став да се одредба у вези вјерских слобода не везује за Берлински уговор, да је више у складу са националним достојанством да стипулација у

⁶⁸ Despatch 261, Vienna, Nov. 20. 1879.

⁶⁹ Despatch 258, Vienna, Nov. 10. 1879.

⁷⁰ Члан 2. Нацрта.

⁷¹ Члан 3. Нацрта.

⁷² Instruction 138 to Vienna, November 28, 1879, са предложеним писмом Myer S. Isaacs и других упућено Државном секретару 30. октобра 1879. Foreign Relations of the United States, 1880, Washington, Government Printing Office.

уговору буде непосредна. Он је објашњавао да Берлински уговор није споразум са Дунавским кнежевинама, »већ уговор између савезника којим се намећу услови унутрашњег законодавства на независност слабијих сусједа«, да не би било паметно »да се Влада Сједињених Држава удружује са европским силама у том систему сталне интервенције и контроле других земаља«. Полазећи од таквог увјерења Kasson је предложио одредбу у нацрту уговора са Србијом која има за циљ америчким држављанима свих вјероисповијести заштиту личности и имовине, једнакост коју уживају домаћи, пуна права трговине и пуну слободу да остварује своје религије и јавног богослужења.⁷³

Најважнији интерес САД у овим преговорима било је уношење начела најповлашћеније нације. »Ниједна трговачка држава не може добровољно прихватити подложни положај према својим конкурентима. Начело једнакости права је услов и доказ народног пријатељства.« На тој основи САД су изразиле спремност да се одрекну права капитулација, уколико остале државе то прихвате. »Оставити једном или другом користи старих одредби, значи дати им награду за њихов егоизам, као и монопол на штету Србије«, закључује Kasson.⁷⁴

Влада Србије, међутим, дуго није одговарала на примједбе посланика САД, јер је у то вријеме далеко већи значај придавала преговорима у циљу закључења трговинског уговора са Аустро-Угарском. Посланство Србије у Бечу 6. фебруара 1880. обавјештава министра иностраних послова да је посланик САД тражио да влада Србије повољно одговори на његов меморандум и »да би учинила могуће да се пројектирани уговор још у овој сесији поднесе америчанском парламенту, који ће своје седнице у марту (при крају) обуставити«.⁷⁵

Посланик Сједињених Држава, John A. Kasson, посјетио је марта 1880. Црну Гору — Цетиње, у циљу личног упознавања са општим приликама и привредним условима. Према оцјени Kasson-а Кнез Никола је био задовољан »првом посјетом једног америчког представника његовој престоници« и са интересом је говорио о малој колонији његовог народа која се населила у Сан Франциску. О кнезу Николи пише да је школован у Паризу, да се интересује о развоју цивилизације у другим земљама, за добро свог народа који му је одан. »Свако ко познаје њега или његов народ и тешке услове под којима настоје развити национално постојање, не може немати топле и пријатељске симпатије за њих.«⁷⁶

Kasson је посјетио министра иностраних послова Црне Горе, Станка Радоњића, са којим је имао »занимљив разговор«. Кнез Ни-

⁷³ Despatch 271 from Vienna, December 24, 1879 (National Archives, Record Group 59, Despatches from U. S. Ministers to Austria, v. 27).

⁷⁴ Ристић Стеићу, Ниш, 17. XII/29. XII 1879, Архив МИД ПО, 1879, фас. II, дос. Н/3 (проф. др Драгољуб Р. Живојиновић, оп. cit.).

⁷⁵ Стеић Ристићу, Беч, 6. II 1880, Архив МИД ПО, 1880, фас. I, дос. П(5—II). др. Д. Р. Живојиновић.

⁷⁶ У извјештају Kasson упознаје владу САД са основним подацима о Црној Гори, броју становништва (процјена на 200.000), племенској организацији, односу скупштине и кнеза, о сенату од 16 чланова, кнежевој скоро

кола је увече позвао америчког посланика на чај, на који су позвани и дипломатски представници акредитовани код њега. Са кнезом Николом Kasson је имао дуги разговор. Када је дошло вријеме повратка, америчком посланику су стављене на располагање кнежеве кочије са коњима, које му је поклонио император Аустро-Угарске. На мјесту гдје почиње брдски пут посланика је чекао оседлан кнежев коњ и два војника која су га пјешке пратили кроз брда.

Амерички посланик је затекао на Цетињу посланика Турске и Аустрије у рангу опуномоћеног и изванредног посланика односно министра резидента, који су му се ставили на располагање приликом посјете; Енглеска је именovala свог генералног конзула за Албанију, са сједиштем у Скадру, за отправника послова за Црну Гору; Русију је заступао министар резидент са сједиштем у Дубровнику; Француска и Италија су именовале отправника послова са сједиштем у Дубровнику, због тешких услова живота странаца на Цетињу, јер све потребе за угодан живот морају бити донешене углавном на леђима жена уз планину из Котора, гдје се довозе са великих даљина преко мора. Пошто је град Бар (Antivari) потпуно уништен и расељен, у току војних операција које су претходиле Санстефанском уговору, с обзиром да се више скоро не користи као лука, Kasson повлачи свој ранији предлог о отварању конзулата САД.⁷⁷

По повратку у Беч амерички посланик наставља активност за обнављање преговора са Србијом. Посланик Кнежевине Србије у Бечу, Филип Христић, 7. јула 1880. писмено је обавијестио предсједника Министарског савјета и министра иностраних дјела, Јована Ристића, о разговору са америчким послаником који је »умолио да му набавим пројекат трговачког уговора, који би се имао закључити између Србије и Сједињених Држава Америке, како би га могао својој влади на оцену послати.«⁷⁸

У одговору на ово писмо министар финансије Јовановић 11. августа 1880. тражи од посланика Христића да претходно прибави »генералну ђумручку тарифу Сев. Америке, а уједно и њене трговачке уговоре са другим државама, и њене конвенционалне тарифе«.⁷⁹ Србијанско посланство је 14. октобра доставило Министарству

апсолутистичкој власти, посебној улози цркве и њених владика, већем значају за земљу војника од учитеља, земљи која с правом носи назив »Црна Гора«. Описује изградњу пута-серпентина уз Ловенске стране од стране Аустро-Угарске, стратегијски значај путева у борбама овог херојског народа. Двије последње године су биле врло неродне, два брода жита су управо стигла за сиромашне Црногорце, један у Дубровник и један у Котор. Главни производи за извоз чине кожа, вуна, овце, сир итд. Вриједност читавог извоза је вјероватно мањи од 800 хиљада долара годишње. Црна Гора има мало средстава за увоз — нешто оружја и опреме, мало одјеће и намјештаја за богатије породице, хране у вријеме слабе жетве. Трговина Црне Горе не се повећавати миром на њеним границама, када престану стални гранични ратови. Кнез је образовао мали арсенал са страним радницима за оправку лаког оружја.

⁷⁷ Kasson to Evarts, Vienna, August 4, 1880, No 350. Papers relating to the Foreign Relations of the United States, 1880, Austria-Hungary, No 46, str. 60—63.

⁷⁸ Краљевско српско посланство, Беч, бр. 20, 7. јулија 1880. Министарство иностраних послова, Београд, бр. 5576, 11. 7. 1880.

⁷⁹ Министарство иностраних послова Кн. Србије бр. 6360, 11. 8. 1880.

иностраних послова уговоре и конвенције Сједињених Држава и осталих сила од 4. јула 1876, уговоре и конвенције од 1. маја 1870. и америчку »Ћумручку тарифу« за 1877/78. годину.⁸⁰

Због пробугарског става Русије у Санстефанском уговору, када је видио њену помоћ и усамљеност на Берлинском конгресу, кнез Милан се одлучује на политичко приближавање Аустро-Угарској. Влада Јована Ристића, присталица наслона на Русију, закључила је трговински уговор са Енглеском, којој је признато право најповлашћеније нације. Када је Ристић одбио захтјеве Аустро-Угарске, аустроугарска влада је 30. октобра 1880. меморандумом тражила испуњење њених захтјева, уз пријетњу репресалија. На непопустљивост Ристићеве владе Аустро-Угарска је одговорила забраном увоза свих производа из Србије, што је изазвало озбиљне тешкоће у србијанској привреди. Исход је био пад Ристићеве владе, 19. октобра 1880., на чије мјесто кнез Милан именује за предсједника владе Милана Пироћанца,⁸¹ за министра иностраних послова Чедомиља Мијатовића.⁸²

Kasson, који се у то вријеме налазио у Сједињеним Државама и успјешно водио кампању за поновни избор у Представнички дом Конгреса САД, поздравио је промјене у Србији, истичући да се нова влада сматра либералном у спољним односима и присталица система најповлашћеније нације у међудржавним уговорима.⁸³

У Енглеској у то вријеме конзервативну владу Дизраелија замијенила је либерална влада Гледстона, који је, крајем августа 1880, у Доњем дому изјавио да ће његова влада учинити све да се у потпуности изврше одредбе Берлинског уговора. Турски командант Риза-паша је одбијао да преда Улцињ Црној Гори. Када је Турска поново одбила, Дизраели је предложио великим силама да на

⁸⁰ Краљевско српско посланство у Аустро-Угарској, бр. 587, Беч, 14. октобар 1880.

⁸¹ Despatch 395 from Vienna, December 17, 1880.

⁸² Милан Пироћанац рођен у Јагодини 7. јануара 1837, умро у Београду 1. марта 1897, завршио права у Паризу 1860. Једно вријеме, у доба кнеза Михаила, био је представник Србије на Цетињу и секретар црногорског кнеза Николе. Неколико мјесеци био је министар иностраних послова 1874—75; кудија Касационог суда, угледни сарадник листа »Видело«, у опозицији према либералској влади Јована Ристића. Предсједник владе остао до 20. септембра 1883, последице изборне побједе радикала подноси оставку, остаје на челу Напредњачке странке. Као адвокат представља странке компаније.

⁸³ др Јово Вукић, *Плавско-гусињска афера и ослобођење Улциња 1880. године*, Сарајево 1929, стр. 1—120.

Чедомиљ Мијатовић, рођен у Београду 6. октобра 1842, умро у Лондону 14. маја 1932; политичар, књижевник и историчар; студирао је у Минхену, Лајпцигу и Цириху, постао је професор Велике школе у Београду 1866, министар финансија у влади Јована Ристића 1873. Најприје је припадао Либералној странци уз Јована Ристића, али је касније постао напредњак уз Пироћанца и Гарашанина. Министар иностраних дјела 1880/81, затим 1888/89 и 1893. Подлије убиства последњег Обреновића краља Александра, 29. маја 1903, преселио се у Лондон, гдје је живео све до смрти. У Лондону 1917. објављује своје успомене на енглеском под насловом »Мемоари једног балканског дипломате«.

⁸⁴ Hear to Evarts, Foreign Relations, 1881, Legation of the United States, Constantinople, Decembre 1, 1880, no. 41, Turkeo, no. 710, str. 1175.

њу изврше притисак демонстрацијом ратне флоте. Крајем септембра међународна флота од 14 ратних бродова, под заповедништвом енглеског адмирала Сејмура, концентрисала се код Гружа. Адмирал је обавијестио кнеза Николу да ће међународна флота садејствовати са сувоземном црногорском војском у случају да Порта не буде хтјела без борбе предати Улцињ, Турска је пустила и 26. новембра 1880. предала је Црној Гори Улцињ и све друге територије по Берлинском уговору.

Амерички представник у Цариграду, Г. Н. Неар, извјештава државног секретара Evarts-а да је послје четири мјесеца преговарања, непријатно питање Улциња ријешено. То заостало рибарско село на Јадрану, које је у једном моменту пријетило да баца искру која ће запалити Европу, предато је Црној Гори. Прошле суботе, 27. новембра 1880, Дервиш-паша, командант турских снага у Албанији, повукао се из града и поставио своје трупе на положаје тако да спријече албанске легионаре да се супротставе уласку Црногораца у Улцињ. Црногорци (Black Mountaineers) окупирали су мјесто са двије хиљаде људи без метка. Остаје неријешено, тешко и често цитирајући питање граница између отоманске и црногорске владе.⁸⁴

Министар иностраних послова Чедомиљ Мијатовић, ускоро по повратку из Лондона и преузимању дужности, 2. децембра 1880. упутио је инструкцију посланику у Беч да обавијести владе Баварске, Данске, Шведске и Норвешке да је Србија стекла независност, да учини демарш преко америчког посланика у Бечу, Kasson-а, да ли је влада Сједињених Америчких Држава спремна да акредитује свог посланика у Београд и тако уреде односи који су започети његовом посјетом Београду.⁸⁵

Посланик Кнежевине Србије у Бечу, Филип Христић, нотификовао је 23. децембра 1880. посланику Сједињених Држава, John A. Kasson-у, да би нова влада Србије поздравила долазак дипломатског представника САД у Београд. Kasson је овај предлог прослиједио Стејт департменту 25. децембра.⁸⁵ Пратећи »питање обезбјеђења једнаких права Јевреја и других раса« у Србији, Kasson 31. децембра извјештава Вашингтон да је кнез управо потписао декрет којим се именује листа од 40 чланова Скупштине, поред чланова које бира народ, у коју су унијета, поред владиних представника, имена разних професија, укључујући једног Јевреја из Београда и једног Турчина из Ниша.⁸⁶

Посланик Сједињених Држава у Бечу, John Kasson, одговорио је посланику Кнежевине Србије, Филипу Христићу, 1. фебруара 1881. да је његова влада »са великим задовољством прихватила као израз пријатељских осјећања србијанске владе и њену жељу да у Београду има представника Сједињених Држава«. У очекивању саопштења ср-

⁸⁴ Мијатовић Христићу, Београд, 2. XII 1880, бр. 13, Архив МИД ПО 1880, фас. I, дос. П(5—II) — Живојиновић.

⁸⁵ Note from Filip Hristić, Serbian Minister in Vienna, to Kasson, Decembre 23, 1880, transmitted to the Department of State as an enclosure to dispatch 401 from Vienna, december 25, 1880. Despatches from United States Ministers to Austria, vol. 28.

⁸⁶ Kasson to Evarts, Vienna, no. 402, December 31, 1880. Foreign Relations 1881, Austria-Hungary, no. 21, str. 31.

брјанске владе у погледу ранга представника кога жели поставити у Сједињеним Државама, државни секретар Evarts ће упутити предлог Предсједнику и Конгресу САД.⁸⁷

Одговор владе Сједињених Америчких Држава на предлог владе Србије о успостављању дипломатских односа, 1. фебруар 1881. представља датум успостављања дипломатских односа између Кнежевине Србије и Сједињених Америчких Држава. Даљи преговори се воде око ранга дипломатских представника и отварању представништва Србије у Вашингтону.

Србијански посланик у Бечу Филип Христић одговорио је на ово писмо америчком посланику 13. фебруара 1881. да његова влада искрено жали што садашње финансијске прилике не дозвољавају именоване представника Србије у Сједињеним Америчким Државама, и изражава наду да „велика и богата Република“ неће због тога одлагати именоване свог представника у Београду“.⁸⁸

Достављајући размјену нота по питању именовања представника САД са сједиштем у Београду, „што представља искрену жељу владе ове Кнежевине“, амерички посланик даје пуну подршку ставу владе Србије: „Слободан сам изнијети мишљење да ће моја влада повољно оцијенити достојанствен али дирљив апел који се тиче разлика финансијских прилика у двије земље, о чему говори последња нота србијанског посланика, и дати тој влади моралну подршку именованем америчког представника у њеном главном граду“. Он даје и политичко образложење: „Србија се бори да оствари своју независност са цивилизацијама западне Европе, под многим тешкоћама које потичу од мијешања многих сусједа и оптерећења наметнутих одредбама Берлинског конгреса“. И закључује „да се може говорити о моралном праву на повољан став слободнијег, богатијег и мање заинтересованог члана породице нација.“⁸⁹

У то вријеме долази до промјене на политичком кормилу Сједињених Држава. Послије побједи Републиканске партије на изборима у јесен 1880, 4. марта 1881. на мјесто предсједника Rutkerford В. Hayes-а и државног секретара William M. Evarts-а долази новоизабрани предсједник James G. Blaine. Те године дошло је до тешкоћа у економским односима САД и Европе. Британија, Француска, Аустрија, Италија, Турска, Грчка и Њемачка су граничиле или забраниле увоз америчких свиња и свињских производа, тврдећи да су загађени и да представљају, што је изазвало спор који је трајао више деценија.⁹⁰ Радило се, управо, о производима који су заузимали важно мјесто у извозу Србије у вријеме овог спора и преговора конвенције о трговини и пловидби.

Послије разговора, на основу инструкција министра иностраних послова, посланик Србије у Бечу извјештава да је амерички пос-

⁸⁷ Instruction 209 to Vienna, January 13, 1881, vol. 3. Papers relating to the Foreign Relations of the United States, 1881, p. 36—37.

⁸⁸ Papers relating to the Foreign Relations of the United States, 1881, str. 37.

⁸⁹ Kasson to Evarts, Vienna, February 23, 1881, No. 426, Foreign Relations, 1881, str. 36.

⁹⁰ Alexander DeConde, A. History of American Foreign Policy, str. 308; Foreign Relations, 1881, Austria-Hungary, str. 38.

ланик изјавио да у дужем очекивању одговора Министарства иностраних послова Србије није могао упутити никакав предлог Вашингтону, изразио је увјерење да ће се споразум лако постићи и спремност да учини све да се уговор потпише. Министар иностраних послова Мијатовић наложио је посланику Христићу да обавијести америчког посланика „да је књажева влада са великим задовољством примила изјаву његове владе да се наставе прекинути преговори о закључењу трговинског уговора између Србије и Америке“.⁹¹

Изборне промјене у Сједињеним Државама одразиле су се и на промјену преговарача конвенције о трговини. John Kasson је, 19. јануара 1881, напуштајући дипломатску функцију послѣ избора за члана Представничког дома Конгреса САД, предложио да преговоре трговинске конвенције са Србијом настави Eugene Schuyler, који је јула 1880. именован за дипломатског агента и генералног конзула САД у Румунији и овлашћен да са Румунијом преговара трговинску и конзуларну конвенцију.⁹² Schuyler је већ био ступио у односе са агентом Србије у Букурешту, Миланом Петронијевићем, обавијестио га да је предложио влади САД да га именује са представника у Србији и тражио да влада Србије изјави да прихвата овај предлог.⁹³

Државни секретар James Blaine је, 12. априла 1881, мјесец дана након преузимања дужности, упутио Schuyler-у копију нацрта уговора који је раније предат влади Србије, копију Kasson-овог коментара нацрта који је предао Стејт департменту за вријеме његове посјете Вашингтону у јесен 1880, као и копију новог закона Конгреса у вези трговачких знакова. Од Schuyler-а је тражено да достави мишљење о изгледима када се може очекивати закључење трговинског уговора и у ком облику.⁹⁴

Schuyler је одговорио да Сједињене Државе треба да преговарају посебно трговински посебно конзуларни уговор, у случају да дође до отказивања једног то се не мора одразити на други. Могућности србијанско - америчке трговине, према његовим првим утисцима, ограничавају се на извоз у Сједињене Државе сувих шљива и увоз разних америчких артикала преко Њемачке и Аустрије. Штавише, он сматра да не постоје добри изгледи за развој трговине. И поред изградње нове жељезничке линије, која ће повезивати Србију са жељезничком линијом од грчке границе до Солун, што ће омогућити да се роба директно шаље за Србију без пролаза кроз Аустрију,

⁹¹ Христић Мијатовићу, Беч, 14. XII 1880, бр. 45; Мијатовић Христићу, Београд, 24. XII 1880, бр. 15, Архив МИД ПО 1880, фас. I, дос. П(5—II). Српско посланство, Беч, 8. I 1881, бр. 19.

⁹² Despatch 414, Vienna, January 19, 1881. National Archives Record Group 59, Despatches from United States Ministers to Austria, vol. 28.

⁹³ Петронијевић Христићу, Букурешт, 20. IX 1880, бр. 23. Архив МИД ПО 1880, фас. I, дос. П(5—II). Послѣ напомене Петронијевићу да је добио висока одликовања од Русије, Румуније и Грчке, али не и од Србије, кнез Милан је одликовао Schuyler-а орденом Таковског реда.

⁹⁴ Instruction 33 to Bucharest, April 12, 1881. National Archives, Record Group 59. Diplomatic Instructions of the Department of State, Romania, vol. 1.

Schuyler је увјерен да ће Аустро-Угарска и даље вршити велики утицај на Србију, не искључујући могућност да је анектира.⁹⁵

У погледу Kasson-ovog нацрта уговора Schuyler је предложио више измјена, међу којима најважнија потпуно искључење члана о гаранцији вјерских слобода који би, по његовом мишљењу, био потребан само у случају када би права вјероисповијести била кршена. Цитирајући одговарајуће одредбе Устава Србије које штите слободу вршења вјероисповијести Schuyler је доказивао да се од Србије не може тражити да међународним уговором прихвати права која су забрањена Уставом.⁹⁶

Влада Србије је, послје дужег оклијевања у условима великог притиска и политике краља Милана, 6. маја 1881. прихватила све захтјеве Аустро-Угарске. Закључен је трговински уговор, којим је озакоњена аустријска економска превласт у Србији. Поред трговинских овај уговор је садржао и тешке политичке одредбе: Југословени и Срби који живе у Аустрији не смију прећи у Србију без претходног отпуста из аустроугарског поданства, иако су границе формално отворене и успостављени трговински односи. Аустро-Угарска је искористила материјалну истрошеност Србије у претходним ратовима и немогућност извршења међународне обавезе у погледу изградње железница, које би везивале Европу са Истоком,⁹⁷ понудила је Србији зајам под условима који су изазвали велики револут и опозицију.⁹⁸

Државни секретар Blaine је одобрио све Schuyler-ove предлоге и овластио га да отпочне преговоре посебно уговора о трговинским посебно уговора о конзуларним односима са Србијом и да у конзуларни уговор унесе члан о трговачким знацима, под условом да уговоре не потписује прије него што их достави на одобрење Стејт департменту.⁹⁹

Потврђујући пријем ових инструкција Schuyler је предложио државном секретару да одмах отпутује за Београд, с обзиром да су у току завршне недеље парламентарних засиједања, да ће одмах послје тога главни функционери владе отићи на одмор. То је прилика да у миру разговара са министром иностраних дјела, Чедомиљом Мијатовићем, прије него што се кнез врати са пута, утврди његове ставове у вези уговора и преда на разматрање нацрт уговора које је он саставио.¹⁰⁰

Schuyler је изнио мишљење да би било пожељно да, поред овлашћења за преговоре које је добио, добије и писмо за министра иностраних послова, којим ће „на неки начин бити акредитован у вези са овим преговорима“. Наводи примјер енглеског посланика, који је као дипломатски агент и генерални конзул у Београду био

⁹⁵ Despatch 66 from Bucharest, April 30, 1881. Ibid., Despatches from United States Ministers to Romania, vol. 1.

⁹⁶ Исто.

⁹⁷ Конвенција између Аустро-Угарске и Србије о изградњи железнице кроз Србију, закључена јула 1878.

⁹⁸ Зајам од 71,4 милиона франака код бечке Лендер банке и француске Генералне уније.

⁹⁹ Instruction 39 to Bucharest, May 23, 1881. Ibid., Diplomatic Instructions of the Department of State, Romania, vol. 1.

¹⁰⁰ Исто.

послат у сличну мисију, и наишао на тешкоће обављања посла док му Lord Salisbury није доставио писмо на тадашњег министра иностраних послова.¹⁰¹

Посланство Србије у Букурешту извијестило је 3. јуна Министарство иностраних послова да је »господин Скајлер (Schuyler) овдашњи отправник послова Сједињених Америчких Држава« тога дана јавио »да је од своје владе добио налог да иде у Београд и да отпочне преговоре са Књ. Српском Владом ради закључења Трговачког Уговора и Конзуларне конвенције«.¹⁰² Са пуномоћјем председника Сједињених Америчких Држава, James A. Garfield-a,¹⁰³ Schuyler је 21. јуна 1881. стигао у Београд. Из хотела »Старо здање« слиједехег дана обратио се министру иностраних послова Чедомиру Мијатовићу са молбом да одреди датум почетка преговора трговинске и конзуларне конвенције.

Schuyler је 23. јуна имао дуги разговор са Мијатовићем, којом приликом му је предао нацрте које је он припремио. Мијатовић је обавијестио представника САД да сада, пошто су направљени аранжмани са Аустро-Угарском, неће бити тешкоћа да Србија и САД закључе споразум. Обећао је да ће извијестити кнеза чим се врати и одмах послје тога са њим размотрити нацрте уговора.

Трговински уговор је, према изјави Schuyler-a, сачињен по угледу на уговор закључен између САД и Румуније. Унијет је члан X, с обзиром да гранични промет и изузетне привилегије дате Аустро-Угарској не могу бити проширене на друге државе са којима Србија нема заједничке границе, слично уговору Србије са Великом Британијом. С обзиром на мале изгледе да амерички бродови посјећују Србију (!) одредбе о пловидби су сведене на један општи члан (XIII), као у енглеском уговору, који садржи клаузулу најповлашћеније нације. Тешкоће су се појавиле у вези са међудржавном заштитом трговачких знакова што је, према пуномоћију владе САД, требало да буде предмет трећег уговора између Србије и САД. Мијатовић је предложио да се питање ријеша, слично као у уговору са Аустро-Угарском, тако што ће се потписати посебан протокол у коме се Србија обавезује да у одређеном року донесе закон о заштити трговачких знакова.

¹⁰¹ Eugene Schuyler to the Secretary of State, James G. Blaine, Legation of the United States, Bucharest, No. 74, June 18, 1881.

¹⁰² Књ. Српско Посланство у Румунији, бр. 469, Букурешт, 3. јун 1881. Schuyler је напустио Букурешт 19. јуна, стигао у Београд 21. јуна, али слиједехег дана имао неслужбени разговор са министром иностраних послова, Ч. Мијатовићем.

¹⁰³ Текст Пуномоћија Председника САД од 24. маја 1881. гласи: »...I have invested him with full and all manner of power and authority for and in the name of the United States to meet and confer with any person or persons furnished with like power on the part of the Government of Servia and with him or them to negotiate, conclude and sign a treaty of commerce and navigation between the two governments, a consular convention and a treaty concerning the trade marks of the two countries (unless the desired agreement respecting trade marks shall be included in the commercial treaty named above) for the final ratification of the President by and with the advise and consent of the Senate of the United States...«

У вези конзуларне конвенције Мијатовић је наложио начелницима Министарства иностраних послова, Ђорђу Симићу и Петру Стеићу, да изврше анализу текста предложеног нацрта и упореде са конвенцијом између Србије и Аустро-Угарске, да обрате пажњу на »суштинске разлике и даду своје мњење о корисности оваквог пројекта и изменама које би требало желети«. ¹⁰⁴ Schuyler је указао да је конзуларна конвенција истовјетна са конвенцијама које су Сједињене Државе скоро закључиле са Белгијом и Румунијом, уз изостављање пловидбених чланова као непотребних и уношење посебног члана о капитулацијама, на начин како је стимулисано у скорашњим уговорима Србије са Великом Британијом и Аустро-Угарском.

Кнез Милан се вратио у Београд 25. јуна и дао Мијатовићу сагласност да потпише предложене нацрте конвенција са представником Сједињених Држава. »Г. Скајлер је изјавио жељу да најпре пошаље углављени међу нама текст за оба уговора својој влади у Вашингтон на формално одобрење, и том приликом изрекао је наду, да ће најдаље кроз шест недеља дана доћи у Београд, да уговоре потпише.« ¹⁰⁵

Минстарски савјет Кнежевине Србије је 28. јуна 1881. одобрио нацрте конвенције о трговини и пловидби и конзуларне конвенције. Те исте вечери, пише Schuyler, имао је разговор са Мијатовићем, »лако смо дошли до споразума и парафирали усаглашене пројекте«.

»Његово Височанство Књаз Српски и Уједињене Државе Америчке одушевљени жељом да олакшају и развију трговинске односе који постоје између двеју земаља«, речено је у Трговинском уговору: »Биће потпуна узајамна слобода трговине и пловидбе између поданика и грађана двеју високих страна уговорница који ће, и једни и други, моћи да се слободно насељавају у области друге земље«.

»Поданици Србије у Уједињеним Државама и грађани Уједињених Држава у Србији моћи ће узајмице, саобразно законима земаљским, улазити, путовати или бавити се у потпуној слободи ма у ком крају једног или другог земљишта, ту вршити своје послове, и у томе уживати, и у личности и у имању своме. ону исту заштиту коју имају грађани земље или поданици најповлашћенијег народа«. ¹⁰⁶

»У свему што се тиче права прибављања, поседовања, или полагања ма какве својине, кретне или некретне, поданици Србије у Уједињеним Државама и грађани Уједињених Држава у Србији уживаће права која закони дају или буду дали, у овим двама државама, поданицима најповлашћенијег народа.« ¹⁰⁷

У Конвенцији која уређује права, имунитете и привилегије консуларних агената уговорено је: »Свака висока страна уговорница при-

¹⁰⁴ Биљешка Чеде Мијатовића, 15/27. и 16/28. VI 1881. Служба за међународноправне послове Савезног секретаријата за иностране послове.

¹⁰⁵ Србијанском посланику у Бечу стављено је у дужност да о резултатима преговора у Београду обавијести америчког посланика у Бечу, с обзиром да су раније све припреме ишле преко њега. Министарство иностраних послова Књ. Србије, Београд, бр. 5321, 25. јануар 1881.

¹⁰⁶ Трговински уговор између Србије и Уједињених Држава Америчких, пре амбула и став први члана I.

¹⁰⁷ Став први члана II.

стаје да прими од друге стране Ђенералне консуле, консуле, вице-консуле, и консуларне аганте у свим лукама, варошима и местима, изузев она места где би било незгодно признати такве аганте. Но ова ограда неће бити примењена ни на једну високу страну уговорицу, ако се исто тако не примењује и на сваку другу силу.¹⁰⁸

У завршним одредбама предвиђено је да ће ови међудржавни уговори важити за десет година, »рачунајући од дана кад се измењају ратификације, које ће се издати сагласно уставу двеју земаља и измењати у Београду што је могуће пре. У случају да ни једна страна не изјави, дванаест месеци пре истека ових десет година, намеру да обнови ову конвенцију, она ће важити још за годину дана, и тако редом од године до године док не прође година дана од дана кад једна или друга страна учини такву изјаву.«¹⁰⁹

Питање формалног писма о акредитовању није постављано као проблем. Када је примио писмо које је тражио од Државног секретара, датирано 15. јула 1881, министар иностраних послова Србије је већ био отпутовао на одмор у Енглеску. Schuyler је приватним писмом доставио Мијатовићу копију писма, а оригинал је задржао када буде формално потписивање уговора. У овом писму, поред поновљених овлашћења »г. Јевђенија Скајлера, дипломатског представника Уједињених Држава код Владе Његовог Величанства Краља Румунског Карла, и једног од најодличнијих грађана наших«, »да преговара и закључи, између Уједињених Држава и Владе Његовог Височанства Књаза Српског, трговински уговор и друге уговоре који су означени у пуномоћи која му је дата«, изражена је жеља да ће књаз српски »поклонити пуну веру ономе што Г. Скајлер буде говорио односно жеље ове Владе да створи најпријатељскије односе с Владом Његовог Височанства«.¹¹⁰

Schuyler-а је примио у аудијенцију кнез Милан. Кнез Милан је затражио од Schuyler-а да пренесе Председнику Сједињених Држава захвалност за обнављање преговора и његово упућивање у циљу закључења уговора. Schuyler описује пријатну атмосферу у разговорима, да је послужен слатким, водом и кавом, по српском обичају, да кнез Милан добро зна шта ради.¹¹¹

Достављајући влади САД нацрте парафираних уговора, Schuyler на крају образложења изражава наду да ће Стејт департмент одобри-

¹⁰⁸ Конвенција између Његовог височанства Књаза Српског и Уједињених Држава Америчких, која одређује права, имунитет и привилегије консуларних агената, члан I.

¹⁰⁹ Члан XIII. Ови уговори су остали на снази преко сто година. Министарски савјет Краљевине Срба Хрвата и Словенаца, одлуком о уређењу односа са иностранством од 11. марта 1919. преузео је све трговинске уговоре које је закључила Краљевина Србија са савезничким и неутралним државама. Државни секретар САД у писму од 5. новембра 1923. изјављује да сви уговори закључени са Србијом остају на снази и у односима САД и Краљевине СХС. Амбасадор ДФЈ у Вашингтону у ноти од 10. априла 1946. изјављује Стејт Департменту да ДФЈ признаје међународне обавезе ранијих југословенских влада у складу са одлукама Другог засиједања АВНОЈ-а.

¹¹⁰ Department of State, Washington, July 15, 1881.

¹¹¹ Eugene Schuyler, Selected Esseys, pp. 146—147.

ти ове нацрте и да ће ускоро добити инструкције за потписивање, с обзиром да је Мијатовић желио да се исти одмах потпишу.

Истог дана, 28. јуна 1881, када су у Београду парафирани уговори између Србије и Сједињених Америчких Држава, кнез Милан је потписао тајну конвенцију између Србије и Аустро-Угарске, без знања своје владе, која је значила политичку зависност Србије од Аустро-Угарске.¹¹²

Крајем маја 1881. Милан Обреновић је путовао у Берлин на позив цара Виљема. Одатле је отишао у Петроград да поздрави новог цара Александра III. У Петрограду је наишао на доста хладан пријем, јер руска дипломатија није била задовољна што је уклонио Јована Ристића и што је закључио за Аустро-Угарску повољан трговински уговор. Сујетан и осјетљив, кнез Милан није био задовољан пробугарским ставом Русије, посебно у вези Санстефанског уговора.

Русија, Аустро-Угарска и Њемачка су закључиле »трицарски савез« 18. јуна 1881, на основу кога је Аустро-Угарска стекла право на анексију Босне и Херцеговине, када то за њу буде погодно; Аустро-Угарска и Њемачка су се сагласиле да се не противе уједињењу Бугарске и источне Румуније. На тај начин, Русија и Аустро-Угарска су подијелиле сфере утицаја на Балкану — првој је припао источни а другој западни дио.

Иако није знао за тај савез, кнез Милан је осјећао одражаје такве политике. Послије образовања Радикалне странке, 8. јануара 1881, која је брзо окупила око себе не само 76 народних посланика, него је захватала и широке народне масе, кнез Милан се осјећао политички несигурним. Нерасположење у земљи и иностранству, посебно у Русији, стална и озбиљна пријетња династије Карађорђевића, лоши односи са црногорским кнезом Николом, утицали су на све јачу оријентацију кнеза Милана на Аустро-Угарску.

О разлозима хитног пута у Беч кнез Милан није обавијестио предсједника владе Милана Пироћанца ни друге чланове владе, осим министра иностраних послова Чедомиља Мијатовића, који је у име Србије потписао тајну конвенцију:

Србија се обавезала да неће дозволити никакве политичке, вјерске и друге појаве које би биле уперене против Аустро-Угарске империје; Аустро-Угарска се обавезала да штити династију Обреновића, да призна кнезу Милану титулу краља, што је за њега било посебно значајно, нарочито с обзиром да је нешто раније у Румунији кнежевина подигнута на степен краљевине, као и повећање годишњих прихода које је примао од државе (од 700.000 на 1.200.000 динара годишње). У накнаду за то Србија, без претходног споразума са Аустро-Угарском, неће закључивати никакве политичке уговоре са другим државама, на својој територији неће дозволити никакву стра-

¹¹² О тајној конвенцији између Србије и Аустро-Угарске први пут је писано у париском дневнику »Тап«, на основу обавјештења из Петрограда, гдје су dospјела из Србије. Прва историјска расправа о тајној конвенцији објављена је тек 1909, послје балканске кризе изазване анексијом Босне и Херцеговине. У Србији су за конвенцију касније сазнали предсједник владе Милан Пироћанац и министар Милутин Гарашанин. Милан Пироћанац је говорио о конвенцији тек пред смрт 1896, само у четири ока са једним новинаром.

ну оружану акцију у било ком виду. Ова одредба је била директно уперена против Русије, чији су се генерали и официри појављивали у Србији, у рату против Турске 1876, као добровољци (познати генерал Черњајев и други). Гарантовано је узајамно пријатељство и неутралност у случају сукоба између једне уговорнице и других држава.¹¹³

Предсједник владе Пироћанац је био огорчен на поступак министра иностраних послова Мијатовића, што је отворено рекао кнезу. Настала је криза владе коју је кнез некако заташкао, усвојивши захтјев пресједника владе да хитно отпутује у Беч да покуша да ублажи оштрину тајне конвенције, да смијени Мијатовића са положаја министра иностраних послова пребацивањем на ресор министра финансија. У својству предсједника владе и министра иностраних послова Милан Пироћанац је отпутовао у Беч тек половином октобра 1881.

Пироћанац је у Бечу, после мучних преговора и дугог увјеравања да обе стране остају при утврђеној погодби, успио да потпише са Бенијамином Калајом декларацију у којој се истиче да се конвенцијом »не крњи право Србије да закључује уговоре с другим државама, па били то и политички уговори. Једино ти уговори не могу бити противни духу и садржају тајне конвенције потписане 16/28 јуна 1881.«

Док је Милан Пироћанац мислио да је нешто постигао у заштити интереса Србије у односу на Аустро-Угарску, кнез Милан је опет њему иза леђа дао Бенијамину Калају својеручно написано писмо, којим драге воље, на своју част, у својству српског кнеза се формално обавезује да неће закључивати уговоре са другим државама без претходног пристанка Аустро-Угарске. Тек пошто је примио ово писмо Калај је пристао да потпише декларацију са предсједником владе Србије, Миланом Пироћанцем, о чему овај није знао.¹¹⁴

¹¹³ Члан први одређује да је основни задатак конвенције да уведе и утврди савршено пријатељство између Аустро-Угарске и Србије. Члан други: »Србија неће трпјети никакве смутње политичке, религиозне и друге, које би, полазећи одатле, биле управљање противу монархије, подразумијевајући и Босну и Херцеговину и новопазарски Санџак. Аустро-Угарска прима исту такву обавезу на се према Србији и династији, коју ће помагати да се одржи и учврсти свим својим утицајем.« Члан трећи: »Аустро-Угарска прима унапријед да призна од своје стране титула краља кнезу Милану, кад он нађе за потребно да се за краља прогласи и обавља своју помоћ да то признају и друге владе великих сила.« Члан четврти: Аустро-Угарска преузима на себе да помогне Србију и њене интересе код других европских влада, а Србија гарантује да неће, без претходног споразума са Аустро-Угарском, преговарати, ни закључивати, политичке уговоре са другом којом државом и да неће на својој територији допустити какву страну оружану силу, ни редовну ни нередовну, па чак ни под именом добровољаца. Члан пети: Потврђује се узајамно пријатељство и неутралност у случају рата с којом другом државом; Члан шести: Предвиђа се војна конвенција, ако би била потребна војна кооперација; Члан седми: Аустро-Угарска се обавезује да се сама неће противити и да ће код других сила помагати Србију, ако она, евентуално, дође у положај да добије какво територијално увећање у правцу своје јужне границе изван новопазарског Санџака.

¹¹⁴ Стојан Прогоић, *Сто година од тајне конвенције*, Дуга, број 203, 5—19. XII 1981, стр. 37.

Чедомиљ Мијатовић, у својству министра иностраних послова помогао је кнезу Милану да потпише кобни уговор о градњи прве српске железнице са париским банкарком Vontu-ом те исте 1881. године. Између Vontu-а и аустро-угарске владе постојале су »интимне везе«, што је значило, ако добије српску жељезницу у експлоатацију да ће водити рачуна о аустро-угарским интересима.

Бонтуова компанија је пала под стечај. Скандал је избио 18. јануара 1882, када је Vontu-ова Генерална унија обуставила плаћања. Откривене су многе неправилности у раду, капитал је привидно уплаћен, акционарима су исплаћиване дивиденде, које нијесу одговарале стварној добити, Унија је спекулисала на берзи сопственим акцијама, итд. Председник Vontu је оптужен због преваре и злоупотребе повјерења и осуђен на пет година затвора. Пад Генералне уније нанео је велике финансијске штете Кнежевини Србији, којој је унија у моменту пада дувала 34,485.331 динара, у условима када је годишњи буџет Србије износио 26 милиона. Овако велики дуг Генералне Уније према Србији настао је тако, што је министар финансије Чедомиљ Мијатовић дао одобрење, без сагласности владе, да емитује половину жељезничког зајма и што је српска држава остварени део зајма за грађење прве жељезнице депоновала у њеној каси. Србији је пријетило банкротство, што је спријечено интервенцијом Аустро-Угарске, чиме је повећана зависност Србије.

Неколико дана послје историјских догађаја 28. јуна, 2. јула 1881. извршен је атентан на председника Сједињених Држава James Garfield-а, у жељезничкој станици на путу за Williamstown, у држави Масачусетс, од стране Charles J. Guiteau. То је узроковало одлагање одговора владе САД у вези парафираних текстова, тако да Schuyler-и није остало ништа до да чека у Букурешту.

На основу података прикупљених за вријеме боравка у Београду, Schuyler извјештава Стејт департмент да су Сједињене Државе већ почеле да увозе суве шљиве из Србије у вриједности од скоро милион долара годишње, да постоје услови за развој трговинских односа између двије земље.¹¹⁵ Он упозорава да САД не одлажу одговор, с обзиром да може доћи до промјена у влади Србије, што може отежати потписивање уговора.

Председник Garfield је умро 19. септембра 1881. у Elberon, држава Њу Џерси. Тога дана је положио заклетву на дужност 21. председника Сједињених Америчких држава дотадашњи потпредседник Chester Alan Arthur. Два дана послје промјене на државном кормилу САД, Стејт департмент је у одговору на неколико телеграфских ургенција Schuyler-а одобрио парафиране нацрте уговора са Србијом.¹¹⁶

Министар иностраних послова Кнежевине Србије, Чедомиљ Мијатовић, и дипломатски представник Сједињених Америчких Држава у Румунији, Eugene Schuyler, потписали су у Београду 2/14. октобра

¹¹⁵ Eugent Schuyler to the Secretary of State, James G. Blaine, Legation of the United States, Bucharest, No. 77, Belgrade, June 30, 1881.

¹¹⁶ Despach 92, from Bucharest, October 8, 1881, Ibid., Despatches from United States Ministers to Romania, vol. 1.

1881, Трговински уговор и Конвенцију која одређује права, имунитете и привилегије консуларних агената.¹¹⁷

Сједињене Америчке Државе су међународним уговором пристале »да се одрекну привилегија и имунитета које су њихови грађани уживали до сада у Србији, по сили капитулација с царевином Отоманском које су Уједињеним Државама — дате и потврђене уговором од 1830 и 1862. При свем том изреком се углављује да помнуте капитулације, што се тиче свију судских послова, осим оних где је реч о неприкидној својини у Србији, остају у пуној снази што се тиче узајамних односа између грађана Уједињених Држава и поданика других сила које се не би одрекле имунитета и привилегија што им дају те капитулације.«¹¹⁸

На дан потписивања уговора кнез Милан је пренио Schuyler-и изразе саучешћа поводом смрти предсједника Сједињених Држава Garfield-а Кнез Милан и министар иностраних послова Мијатовић изразили су жељу да Сједињене Државе имају »редовног ако не сталног представника у Београду«.

Schuyler је лично вјеровало у оправданост именованја дипломатског представника у Београду са становишта интереса Сједињених Држава, који су, по његовом мишљењу, били већи у Београду него у Букурешту. Наводио је податке да се од половине до двије трећине шљива из Србије извози за Сједињене Државе преко Будимпеште и Трста. Истицао је примјер да је један пословни Американац, чије име није навео, на основу потписаних уговора већ добио искључиву концесију за паковање свињског меса, што отвара пут другим америчким предузетницима у Београду.¹¹⁹

У Беседи, којом је књаз српски Милан М. Обреновић IV отворио 10. јануара 1881. у Београду редовну Народну скупштину за 1881. годину, на почетку је указано на »велику важност« »одржавања и развијања добрих одношаја Србије са страним државама« »у духу узајамног поштвања и пријатељства« и »да правилност држања Србије у међународним питањима налази свуда на признање«, »да је таква политика у најбољем интересу наше отаџбине«, јер ће »Србија на томе путу свој политички значај узвисити и своју будућност осигурати«.¹²⁰

»Радећи на уређењу трговинских и других одношаја Србије са страним државама — истакао је књаз Милан — моја је влада закључила и поднеће вам на одобрење трговински уговор и консуларну конвенцију са Сједињеним Државама Северне Америке, трговински уговор са Холандијом, као и нужну измену и допуну трговинског уговора с Великом Британијом. Са суседном Аустро-Угарском Монархијом закључен је и поднеће вам се уговор о пловидби који завршује низ лане започетих преговора. Мени је мило што могу потврдити,

¹¹⁷ Schuyler извјештава 8. октобра да сјутра путује за Београд и изражава наду да ће до потписивања уговора доћи одмах — Eugene Schuyler to James G. Bucharest, no. 92, October 8, 1881.

¹¹⁸ Члан XII Конвенције.

¹¹⁹ Despatch 94 from Schuyler at Belgrade, October 16, 1881. National Archives, Record Group 59, Despatches from United States Ministers to Romania, vol. 1.

¹²⁰ »Српске новине«, 10. јануар 1882, број 7, година I, стр. 1.

да су и том приликом преговори вођени оним духом који ујемчава и тврђење пријатељских, за обе стране тако корисних односа. Поред тога моја је влада учинила кораке да се трговински одношаји Србије и са осталим државама доведу у ред путем уговора, у смислу одредаба Берлинског трактата. Сви су изгледи да ће ови кораци ускоро до повољних резултата доћи.«

»Али да би се таква и подобна питања за нашу отаџбину успешно решавати могла — наставља књаз у Беседи — да би се непрекидно и на свима важнијим тачкама бдило над нашим интересима и међунродним питањима, — да би у опште наша отаџбина могла одржавати своје односе према страним државама онакве какви приличе њеном новом политичком положају: преко је потребно, да се попуне законом већ одређена представништва Србије код страних дворова. Ја нарочито желим да овоме за земаљски углед и земаљске интересе значајном питању вашу патриотску пажњу поклоните.«¹²¹

У Адреси коју је скупштинска депутација предала књазу у одговору на његову Беседу речено је: »У уверењу, да је време да се односи Србије са страним државама уреде у сваком погледу, Народно представништво одзивље се потпуним признањем што је настављен рад на уређењу трговинских и других одношаја, са Сједињеним Државама Северне Америке, са Холандијом, и Великом Британијом, са монархијом Аустро-угарском и што се тај рад настала и са осталим државама, с којима Србја има заједничке интересе. Народна скупштина са своје стране, Господару, неће пропустити да се озбиљно обазре на све што може допринети да се ове свезе развију, да се доиста одрже онако како приличи новом политичком положају Србије.«¹²²

Пошто је прочитан указ Његовог Височанства да предсједник министарског савјета и министар иностраних дјела може поднијети на одобрење трговачки уговор између Србије и Уједињених Америчких Држава, исти је упућен Одбору финансијском. Послије читања другог указа да се може поднијети на одобрење консуларна конвенција са Уједињеним Америчким Државама, иста је упућена Одбору законодавном.¹²³ Предлози ова два међудржавна уговора прочитани су у Народној скупштини 3. фебруара 1882.¹²⁴

Предсједник министарског савјета и министар иностраних дјела, Милан Пироћанац, у дужем говору доказивао је народним посланицима корисност ових уговора; да ниједна влада не би могла склопити боље уговоре него што су ови, закључени на основу највеће повлашћености; да ваља имати на уму да се припремањем уговора оваквих замењују постојеће капитулације,¹²⁵ »које као остатак нашег васалног стања, имају према Берлинском уговору, стојати у важности све док их другим формалним уговорима не заменимо«.

У прилог одобрења уговора говорили су посланици који су били увјерени »да се при закључивању овог уговора равноправно преговарало; јер Америка не тражи од нас више но што нам дају,

¹²¹ Исто.

¹²² »Српске новине«, 19. јануар 1882, број 13, год L, стр. 1.

¹²³ Исто, 6. фебруар 1882, број 27, година L, стр. 1.

¹²⁴ Исто, 20. март 1882, број 64, година L, стр. 401.

¹²⁵ Исто.

ми ћемо имати све користи које уживају и друге државе у Сједињеним Америчким Државама».¹²⁶

Аврам Озеровић наводи за примјер користи које ће Србија имати извозећи за Америку своје шљиве, вино и коже. Марко Богдановић износи мишљење »да при решавању овог питања не треба имата пред очима интерес појединих сталежа већ корист целог нашег народа».

Опозиција се изјашњавала против, »да ови уговори, исто онако као и они који су прошле године закључени са Аустро-Угарском нису на основу равноправности углављени».¹²⁷ Никола Пашић је изнио мишљење »да уговор овај и према самој правној науци не вреди, кад се према њему не зна колико и шта Србија даје, а колико и шта прима». Он је тражио »да му известиоц да објашњење, који артикли наши иду у Америку, а који из Америке у Србију и какве таксе постоје, као и каква права уживају и највећма повлашћене државе у Америци и какова Америка истим државама пружа».¹²⁸ Без тога, изјавио је, није спреман да за уговор гласа.

Критичари уговора закљученог са Аустро-Угарском истичу да је тај уговор »обележен као штетан по наше интересе», »да је влада притом сишла са основе реципроцитета и приступила попуштању». На основу тога изnose мишљење »кад смо све то признали Аустро-Угарској, која нас у свакој прилици експлоатише», »нема разлога да Скупштина одбаци уговор са Сједињеним Америчким Државама, нарочито и стога што овим уговором стварамо Аустрији моћног конкурента».¹²⁹

Милан Ђурић »одсудно је противан овом уговору зато што неможе да дозволи да странци могу имати непокретног имања у нашој земљи, и да дођу страни капитали те да нас потчине, као и с тога што би ти странци ослобођени били од војачине». Сима Милошевић налази да према томе што наши бродови и наше барке једва виде и Калафат, а не да иду чак и у Америку, користи од овог уговора служиће другима а не Србији. Раша Милошевић је замерио што се при закључивању уговора нису од Сједињених Америчких Држава тражиле веће повластице за извоз наших шљива, кад се зна да се оне у великој количини за Америку изnose».¹³⁰

Предсједник Алекса Ђ. Поповић је објаснио примјером у чему се састоји равноправност при закључивању међународних уговора и шта се има разумјети под оним што у уговору стоји »на основу највећма повлашћених народа», да према томе могу »сасвим спокојни бити они који се заклањају за необавештеност, сем ако имају другу мисао за непримање уговора». Пашићу је одговорено да овим уго-

¹²⁶ Милан Ђ. Милићевић; Светозар Стевановић и Драгомир Бајовић.

¹²⁷ Тодор Туцаковић, »Српске новине«, 20. март 1882, стр. 401.

¹²⁸ Марко Петровић, исто, Димитрије Катић.

¹²⁹ Са истог становишта против уговора су били и посланици Новак Милошевић, Љубомир Дидић, Ђоко Милетић, Арса Дреновац, Сима Несторовић и Риста Поповић. Пашићево питање је подржао и Раша Милошевић.

¹³⁰ »Српске новине«, 20. март 1882, број 64, стр. 401.

вором »није закључена никаква спецификација тарифа, тј. ђумручине за поједине артикле посебице«.¹³¹

Пошто је министар предсједник и министар иностраних дјела у свом говору изложио да ће према томе »што је Србија овим уговором задобила положај најповлашћеније државе, њени артикли ићи у америчке државе под најкориснијим условима, који су ове државе могле уступити ма којој држави, да се пријемом овог уговора Србија скида са себе оно политичко стање, кој је за њу остало иза Берлинског уговора«, Скупштина је усвојила предложени јој уговор са Сјеверноамеричким Државама.¹³²

О консуларној конвенцији није ни дискутовано. И она усвојена 3. фебруара 1882.

Ускоро послје тога, књаз српски Милан М. Обреновић IV објавио је 22. фебруара 1882, на основу претходног одобрења Народне скупштине: »Књажевина Србија проглашава се за Краљевину Србију«. Себе је прогласио »за наследног Краља Србије, под именом Милан Први«, са титулом »Краљевског Величанства«.¹³³ Истог дана у 4 часа послје подне у свечану аудијенцију је примљен изванредни посланик и опуномоћени министар Аустро-Угарске, гроф Кевеншилер-Меч, »који је по заповести Његовог Величанства Цара и Краља, похитао да свечано изјави да Аустро-Угарска признаје узвишење Србије на Краљевину«.¹³⁴

»Њујорк тајмс« је саркастично коментарисао проглашење кнеза Милана Обреновића за краља, сматрајући га неспособним, изражавајући наду да ће му то макар донијети већу плату.¹³⁵ Овако писање »Њујорк тајмса« обиљежавало је извјесну промјену америчког јавног мњења у погледу пијемонтске улоге Србије и способности њених главара.

Пошто је Schuyler био одсутан, у то вријеме се налазио у Вашингтону, Пироћанац, је телеграмом обавијестио државног секретара Сједињених Држава да је Народна скупштина одобрила Трговински уговор и Конвенцију која одређује права, имунитете и привилегије консуларних агената. Државни секретар Frederick Freylinghuysen је одговорио да се уговори налазе пред Сенатом и да ће Schuyler добити овлашћења да изврши размјену ратификационих инструмената када Сенат да своју сагласност.¹³⁶

Када је обавијештен да је Народна скупштина Србије одобрила уговоре, с обзиром да Сенат до 22. марта, када је требало да се врати из Вашингтона, није дао своју сагласност, Schuyler је поново ургирао акцију Државног секретара.¹³⁷

¹³¹ Исто.

¹³² Исто.

¹³³ »Српске новине«, 22. фебруар 1882, број 41, стр. 1.

¹³⁴ Исто, 23. фебруар 1882, број 42, стр. 2. Сјутрадан је то учинио посланик Италије, А. Този; министар резидент Њемачке, гроф Бреј (Исто, 27. фебруар 1882, број 46, стр. 1).

¹³⁵ The New York Times, March 8, 1882, str. 4.

¹³⁶ Пироћанац Блејну, Београд, 24. II/4. III 1882, телеграм бр. 1662; Freylinghuysen to Piroćanac, Washington, 1. април 1882.

¹³⁷ Eugene Schuyler to the Secretary of State, February 27, 1882, Separate; Исто, March 20, 1882. i April 4, 1882.

Коначно, након разматрања у Комитету за спољне односе, Сенат Сједињених Држава је усвојио потписане уговоре са Србијом 5. јула 1882. За разлику од дискусија у Народној скупштини Србије, у документима Сената САД стоји само констатација, за оба уговора посебно, да су одобрени и ратификовани без амандмана.¹³⁸

Предсједник Сједињених Америчких Држава, Chester Arthur потписао је оба уговора 14. јула 1882. Размјена ратификационих инструмената извршена је 15. новембра, а обнародовани су 27. децембра 1882.¹³⁹

Одмах послје ратификације Трговинског уговора и Консуларне конвенције, 7. јула 1882. именован је први изванредни и опуномоћени посланик Сједињених Америчких Држава у Краљевини Србији, преговарач и потписник уговора Eugene Schuyler (Јевђеније Скајлер). Schuyler је, у ствари, именован за министра резидента и генералног конзула Сједињених Држава у Румунији, Србији и Грчкој, са сједиштем у Атини, с тим да по потреби посјећује Београд и Букурешт једном годишње.¹⁴⁰

С обзиром да је краљ Милан био на путу у иностранству, Schuyler је морао чекати са предајом акредитивних писама. Краљ је на овом путу провео неколико дана у Букурешту у посјети рођацима са мајчине стране, у најстрожијој тајности. У Београд се вратио 23. октобра и одмах отишао у цркву да се захвали богу на добром путовању. Када је ушао у цркву и примио благослов владике, Јелена Марковић је извадила велики револвер и пуцала на краља. У недостатку снаге, или одлучности, циљала је ниско те нико није повријеђен. Према писању Schuyler-а¹⁴¹ полицијац ју је одмах ухапсио, стављајући свој живот у опасност, провео је кроз масу која је хтјела казнити на лицу мјеста; краљ је показао велико присуство духа, одмах је отпратио краљицу, која је била јако узбуђена, у палату, пресвукао цивилно одијело у коме је путовао, дојашао назад без страже у цркву, гдје је одржана служба божја захвалности да му се ништа није десило. Тако је, након годину дана од атентата на приједседник САД, извршен покушај атентата на владара Србије, револвером америчке производне »Smith & Wesson« (Springfield, Massachusetts) за руску армију, са руским натписом.

¹³⁸ National Archives, Record Group 46, Records of the U.S. Senate.

¹³⁹ »Српске новине«, бр. 268, 3. децембар 1882; The Statutes at Large of the United States of America, December 1881. to March 1883, Washington 1883. vol XXII, стр. 963—971.

¹⁴⁰ Freylichuysen to Schuyler, Washington, no. 7, July 5, 1882, USNAM, M77, roll 17, Edward Grant је именован 1883. за вицеконзула у Београду. Краљ Србије именован је свог посланика у САД, Љубомира Михаиловића тек 1917, иако је Србија успоставила конзулат у Њујорку 1883. Gerhard Janssen еј признат за генералног конзула Србије 12. фебруара 1883. (Register of the Department of State, Washington 1883, стр. 49.).

¹⁴¹ Schuyler описује атентаторку, удовицу покојног Јеврема Марковића, који је стријељан 1878. због изазивања нереда у војсци, познат као лош човек. Не верује да је у питању освета послје четири године, већ ментални случај. Истрага се води у тајности, више сумњивих лица је ухапшено Овај инцидент, повезан са другим проблемима, изазвао је кризу владе Краљ није био задовољан начином вођења истраге.

Државни секретар је у име Предсједника САД упутио инструкцију Schuyler-у да краљу Милану изрази задовољство што је срећно избјегао напад, што је овај и урадио 26. октобра 1882.¹⁴²

Ови догађаји су условили одлагање предаје акредитивних писама првог дипломатског представника Сједињених Држава у Србији и размјену ратификационих инструмената два међудржавна уговора. Schuyler је стигао у Београд 7. новембра 1882. увече. У петак 10. новембра примљен је у свечану аудијенцију код краља Милана, коме је предао акредитивно писмо и писмо Предсједника САД од 4. маја 1882, којим му честита титулу и достојанство краља Србије. Од хотела до Палате амерички дипломатски представник је одвежен дворским колима, у пратњи краљевог ађутанта и коњице. На улазу у Палату стража га је поздравила, а музика је свирала »Hail Columbia«. Schuyler је, према обичају, одржао кратак поздравни говор.¹⁴³ Краљ Милан је у свом одговору истакао пријатељска осјећања Србије према Сједињеним Америчким Државама, захвалио Предсједнику САД на честитки поводом преузимања краљевског достојанства и за спас живота приликом скорашњег покушаја атентата, и новом дипломатском представнику обећао пуну помоћ.¹⁴⁴ Послије свечаности предаје акредитива дипломатски представник САД примљен је у приватну

¹⁴² »The President of the United States has instructed me to communicate to His Majesty the King the expression of his horror at the attempt against his person and his for sincere congratulation for his fortunate escape.« (Legation of the United States, Bucharest, No. 1, Serbien Series, Oct. 28, 1882, Enclosure No. 1 and No. 3.

¹⁴³ »I have the honour to present to Your Majesty the letters of the President of the United States of America accrediting me as their Minister Resident and Consul General near the Government of Your Majesty. The President has instructed me to express to Your Majesty his friendly feelings and his wishes for the welfare and happiness of Your Majesty and the Serbian People.

»He believes that in establishing a Legation at Belgrade he will do much for the increase of the commercial and friendly relations between the two countries.«

»I have the honour at the same time to present to Your Majesty a letter from the President (which the delays of my journey have prevented me from presenting sooner) in which, on the part of the American People, he congratulates Your Majesty on the assumption of the dignity and title of King of Serbia, and in which he begs Your Majesty to believe in the sincere wishes of the American People for the peace and welfare of the Serbian nation, whose longings for independence, after centuries of struggle, have at last been realized.«

»The President has also instructed me to express to Your Majesty his sentiments of horror at the attempt recently directed against Your person, his congratulation — tions, and his wishes for Your good health and log life.«

¹⁴⁴ »Српске новине« су, 31. октобра 1882 (год. L, број 241, стр. 1), донијеле слиједећу вијест:

»Новоименовани министар-резидент и ђенерални консул североамеричких сједињених држава, г. Евђеније Скалјер, имао је част 29. о.м. у подне бити примљен од Његовог Величанства Краља на свечаној аудијенцији, у присуству г. председника министарског савета, министра иностраних дела.

Г. Скалјер предао је овом приликом Његовом Величанству своју кредитиву, којом се поставља за министра-резидента и ђенералног консула североамеричких сједињених држава, и одговор Њ. Превасходств. г. председника североамеричких сједињених држава на писмом којим му

аудијенцију, у току које је дошло до пријатног разговора и представљања краљици Наталији. Из Палате у хотел Schuyler је превезен на исти начин.¹⁴⁵

Последњег дана боравка у Београду, 15. новембра, краљ Милан је у част америчког дипломатског представника приредио свечану вечеру, на коју је било позвано више србијанских министара и страних дипломатских представника. Краљ је наздравио Предсједнику Сједињених Држава, Скајлер је подигао здравицу за Краља и краљевску породицу.

Те вечери је извршена и формална размјена ратификационих инструмената између министра иностраних послова Србије и министра резидента САД.¹⁴⁶ Schuyler је поводом међународноправног ступања на снагу америчко-србијанских уговора истицао да су Трговински уговор и Конзуларна конвенција, закључени између Србије и Сједињених Држава, служили као модел уговарања САД са другим државама.¹⁴⁷

Постоје различита мишљења о датуму успостављања дипломат-

је Његово Величанство Наш Краљ нотификовао проглас Краљевине Србије.

Г. министар-резидент доведен је у Двор по обичном церемонијалу на великим дворским колима, у пратњи првог ађутанта Његовог Величанства и једног одељења Краљеве гарде. У Двору је дочекан Г. Скајлер с војничким почастима које његовом високом рангу припадају, а по свршеној аудијенцији отпуштен је у његов стан с истим почастима, с којима је у Двор допраћен.

Сутра дан у вече био је г. министар-резидент у Двору на ручку, који је даван њему у част.«

¹⁴⁵ Краљ Милан је приликом пријема акредитивних писама америчког дипломатског представника рекао:

»It is with heartfelt pleasure that I receive the letters of the President of the United States of America which accredited You in Serbia as Minister Resident and Consul General. I am delighted to see friendly and commercial relations inaugurated between our two countries, and I can assure You that I and my Government will heartily endeavour to consolidate and develop them.«

»The sentiments of friendship which the illustrious President of the United States of America expresses, and the wishes which he attests for Me and My People are particularly dear to Me and entirely respond to the feelings which We bear to Your Country.«

»Nor am I less moved, Mr. Minister, by the congratulations which You bring Me on the occasion of the proclamation of Royalty in Serbia, and I beg You to be the interpreter of My feelings of sincere gratitude to the illustrious President of the United States of America. You will please also convey to Him, Mr. Minister, the assurance that I was deeply touched by the sentiments which he caused to be expressed to Me by Your amiable agency on the occasion of the attempt which was directed against My person.«

»I congratulate Myself, Mr. Minister, that the choice of the Government of the United States has fallen upon You whom I have already long had the opportunity of knowing and appreciating, and You may be sure that it be a real pleasure to Me and My Government to facilitate the mission which has been confided to You.«

¹⁴⁶ Despatches 1 and 2 (Serbian Series) from Schuyler at Belgrade, October 28 and November 16, 1882. (National Archives Record Group 59, Despatches from United States Ministers to Romania, vol. 2).

¹⁴⁷ Despatches 5 (Serbian Series) from Schuyler at Belgrade, November 17, 1882. (Ibid.).

ских односа између Србије и Сједињених Америчких Држава. Разлике настају из поистовњавања успостављања дипломатских односа са потписивањем и размјеном ратификационих инструмената Трговинског уговора и Конзуларне конвенције, чији је стогодишњи правни континуитет неспоран.¹⁴⁸ Разлик настају и из поистовњавања успостављања дипломатских односа и именовања дипломатских представника.

Амерички извори доводе у питање југословенски став да су односи успостављени 18. фебруара 1881, јер су преговори о именовању дипломатских представника у Београду још били у току 23. фебруара 1881,¹⁴⁹ да су настављени у току читаве 1881. до новембра 1882, да је дипломатски представник Сједињених Америчких Држава у Румунији, Eugene Schuyler, службено постављен за министра — резидента у Краљевини Србији и за генералног конзула у Београду 7. јула 1882; да је Schuyler потврдио ово именовање у писму државном секретару Frederick Frelinghuysen-у 19. јула 1882, да је писмом од 16. новембра извјестио да је 10. новембра те године предао акредитивна писма влади Србије.¹⁵⁰ Званично мишљење владе САД изражава сагласност са ставом да се 18. фебруар 1881. може узети као датум закључења дипломатских односа, без обзира што су преговори о именовању дипломатских представника настављени.¹⁵¹ Није јасно са ким амерички извори полемишу, како је дошло до датума 18. фебруара 1881, као дана успостављања дипломатских односа између Србије и САД.

Новији Амерички извори — Ronald D. Landa, из Историјског бироа јавних послова Стејт департмент, поводом стогодишњице дипломатских односа, износе став да су потписивањем уговора са Србијом 14. октобра 1881. „Сједињене Државе формално признале независност Србије“, да предаја акредитива првог америчког дипломат-

¹⁴⁸ Министарски савјет Краљевине СХС одлуком од 11. марта 1919. о уређењу трговинских односа са иностранством преузима све трговинске уговоре које је Краљевина Србије закључила са савезничким и неутралним државама (Службене новине бр. 21, 25, 26/1919). У нови Државног секретара САД од 5. новембра 1923. налази се званична изјава да уговори закључени са Србијом остају на снази у односима САД и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. У ноти од 10. априла 1946. влада Федеративне Народне Републике Југославије даје званичну изјаву да признаје међународне односе ранијих југословенских влада (Department of State Bulletin, vol. XIII, no. 339, 2. децембар 1945; vol. XIV, no. 356, 28. април 1946.).

¹⁴⁹ Foreign Relations of the United States, United States Government Printing Office, 1881, str. 36—37.

¹⁵⁰ Dr Milton Gustavson, Diplomatic Records Specialist — Legi slative, Judicials and Diplomatic Record Division, United States of America General Services Administration, National Archives and Record Service, Washington, D.C. — to Dr Arthur G. Kogan, Historical Office, Department of State, Washington, D.C., 2. април 1971.

¹⁵¹ Robert C. Mudd, Chargé d'Affaires ad Interim, Embassy of the United States of America, Београд, у писму др Милану Булајићу, специјалном савјетнику у Савезном секретаријату за иностране послове, од 6. јула 1971.

ског представника 10. новембра 1882. представља инаугурацију „формалних односа између Сједињених Држава и Србије“.¹⁵²

Поред наведених датумских догађаја значајних за дипломатске односе Србије и Сједињених Држава могу се навести:

1879. — признање Gerhard Janssen-а од стране владе САД за генералног конзула Србије у Њујорку 8. августа; посјета посланика САД у Бечу Србији, почетак преговора међудржавних уговора и пријем код кнеза Милана 20. октобра;
1880. — званична иницијатива за наставак преговора о закључењу међудржавних уговора 7. јула— званична изјава владе Србије којом предлаже долазак дипломатског представника САД у Београд 23. децембра;
1881. — званични одговор владе САД да прихвата жељу владе Србије да у Београду има дипломатског представника САД од 1. фебруара; писмо државног секретара Eugene Schuyler-а за успостављање односа највећег пријатељства између двије државе од 15. јула; потписивање Трговинског уговора и Конзуларне конвенције 14. октобра;
1882. — Народна скупштина Србије одобрава потписане уговоре са САД 3. фебруара; Предсједник САД честита проглашење Милана I за краља Србије 4. маја; Сенат САД одобрава потписане уговоре са Србијом 5. јула, које потписује Предсједник САД 14. јула; предаја акредитивних писама министра резидента САД краљу Србије 10. новембра; размјена ратификационих инструмената Трговинског уговора и Конзуларне конвенције 15. новембра и њихово објављивање 27. децембра.

Од свих ових и других датума у званичним међудржавним односима најважнији су званична изјава владе Србије — предлог за именовање дипломатског представника Сједињених Америчких Држава у Београду, од 23. децембра 1880, и одговор владе Сједињених Америчких Држава од 1. фебруара 1881. којом прихвата да именује свог дипломатског представника у Београду. Именоване Eugene Schuyler-а за дипломатског представника САД у Румунији, Србији и Грчкој одлуком предсједника САД од 7. јула и предаја акредитивних писма 10. новембра 1882. представљају само извршење овог међудржавног договора. Немогућност Краљевине Србије да именује свог дипломатског представника у Вашингтону, из финансијских разлога, нема утицаја на успостављање дипломатских односа.

Успостављање дипломатских односа путем једновременог успостављања дипломатских мисија представља регуларни канал општења између држава. Према тадашњем и савременом међународном праву, дипломатски односи се не морају одржавати преко сталних дипломатских мисија.¹⁵³ Међународно право прописује само да се успостав-

¹⁵² Ronald D. Lande, Office of the Historian Bureau of Public Affairs, Department of State — »U.S. Recognition of Serbian Independence«, Department of State Bulletin, vol. 81, No.2056, november 1981, str. 1—13. cohn Bassett Moore, A. Digest of International Law, vol. I, Washington Government Printing Office, 1906, str. 115—116.

¹⁵³ Правна енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1979, стр. 215.

љање дипломатских односа између држава и одашиљања сталних дипломатских мисија врши на основу обостране сагласности.¹⁵⁴

С обзиром да између Србије и Сједињених Америчких Држава никада није закључен посебан међудржавни уговор у писаном облику о успосављању дипломатских односа, датум одговора Владе САД од 1. фебруара 1881, којим прихвата предлог владе Србије о именовању дипломатског представника САД у Београду, означава постизање обостране сагласности о успостављању дипломатских односа. Пуномоћје Државног секретара за Eugena Schuyler-а да може преговарати на успостављању пријатељских односа, у ствари Трговинског уговора и Конзуларне конвенције, издато је на тражење Schuyler-а, на основу искустава британског представника у току преговора са владом Србије. Имајући у виду да Schuyler још није био именован за званичног представника САД у Београду, као званични представник САД у Београду, као званични преговарач Сједињених Америчких Држава гребало је да има формално пуномоћје. Према томе, дипломатски односи између Кнежевине Србије и Сједињених Америчких Држава успостављени су 1. фебруара 1881.

Успостављање дипломатских односа са Сједињеним Америчким Државама и закључење Трговинског уговора и Конзуларне конвенције имали су велики значај за јачање независности младе србијанске државе,¹⁵⁵ за утврђивање међународног положаја Кнежевине Србије.¹⁵⁶

Стогодишњи континуитет правне ваљаности Трговинског уговора и Конзуларне конвенције од 1881. између Кнежевине, односно Краљевине Србије, пренешен на Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевину Југославије, прихваћени од стране Федеративне Народне Републике Југославије, односно Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, представља историјски и правни феномен. Са становишта односа међународног уговора и националних устава и закона, треба узети у обзир да је у току протеклих сто година дошло не само до бројних законских промјена, већ и више радикално различитих устава. У току свих промјена државних граница, државног и друштвеног уређења, два свјетска рата, међународно — правна вриједност ових уговора никада није довођена у питање.

¹⁵⁴ Бечка конвенција о дипломатским односима, члан 2.

¹⁵⁵ Не може се прихватити теза Роналда Ланда да потписивање уговора 14. октобра 1881. означава акт признавања независности Србије од стране Сједињених Америчких Држава.

¹⁵⁶ Хатишериф од августа 1830. у §20. и Устав од 1838. у §18. изричито признаје право Србији да наименује у Цариграду сталног агента (отправника послова, капућехају) да заступа Србију и њена права према Порти и штити српске поданике и штићенике у Турској царевини, да суди у трговачким споровима српских трговаца у Цариграду; ферменима од 1835. и 1839. Србија је овлашћена да именује агента у Молдавији и Влашкој; Париским трактатом од 1856. Србији је дато право да учествује у одређеним међународним пословима и комисијама прибрежних дринавских држава.

THE ESTABLISHMENT OF DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN THE PRINCIPALITY OF SERBIA AND USA IN 1881.

The first attempt at establishing official relations at the consular level between the United States of America and Serbia, which at the time was under Turkish domination, was made in spring 1867. De facto relations were established through Budapest. The fact that the American Consul in Bucharest, Louis Czapkay, offered the representative of Serbia, Kosta Magazinović, to be in charge of the American mission in his absence serves as an illustration of Serbia's prestige. Formal relations, however, were not yet established on this occasion.

The discussion is focused on determining the date of the establishment of diplomatic relations between Serbia and the United States of America, in consideration of different attitudes resulting from official sources. In author's opinion, differences arise from the identification of the signing and the exchange of ratification instruments of the Trade Agreement and the Consular Convention with the establishment of diplomatic relations and the appointment of diplomatic representatives. In view of the fact that no separate interstate agreement in written form was concluded between Serbia and the United States the establishment of diplomatic relations, the date of the reply of the Government of the United States of America of February 1st 1881, accepting the proposal of the Government of Serbia to appoint a diplomatic representative of the United States of America in Belgrade, constitutes, according to international law, the reaching of mutual agreement on the establishment of diplomatic relations.

A novelty in the literature of diplomatic history is the fact that, on June 1st 1879, i.e. a year after the Berlin Congress, Prince Milan Obrenović passed a decree on the opening of a Consulate-General of Serbia in New York and the appointment of Gerhard Janssen as honorary Consul-General of Serbia.

The hundred years' continuation of the legal validity of the Trade Agreement and the Consular Convention from 1881 between the Principality of Serbia, resp. the Kingdom of Serbia, and the United States of America, transferred to the Kingdom of Yugoslavia after the World War I, and accepted by the Socialist Federal Republic of Yugoslavia after the World War II and people's revolution, constitutes a historical and juridical phenomenon.